

במה ללומדי התורה - מודיעין עילית

עומקא דפרשה

בענייני ערב פסח שחל בשבת

בס"ד ערב ש"ק פ"ר ויקרא ז' ניסן תשפ"א
שנה י"ג

- בדיקת חמץ בליל שבת
- כפיית כלי על החמץ בשבת
- ביעור חמץ בביהכ"ס
- כ' סעודות בליל שבת ע"פ
- אכילת מצה בער"פ
- תבשיל דגן סמוך למנחה
- סעודה שלישית בע"פ

- גדר זמן בדיק"ח
- בדיק"ח בתחילת הלילה
- ביעור חמץ וק"פ בשבת
- ברכה על המשך הסעודה
- סעודה במצה עשירה
- חלוקת סעודת הלילה
- פסח מדבר בשבת

קושיא

הרב שלמה זלמן כהן

א. מקשה היאך אכלינן מצות מצוה בליל הסדר שחל במוצ"ש הא לכאורה הווי מוקצה.

השריש והשליש לן הפמ"ג בג' דוכתי (בס"י תמד בראשו בא"א סק"א, ובס"י תעא בסופו בא"א סק"ח, וכן מתבאר בס"י שח בא"א סק"י), דמצות מצוה אסור לטלטלן בערב פסח בשבת, דכיון דבערב פסח אסור לאכול מצות, אזי הווי מוקצה מחמת חסרון כיס או מחמת גופו. דבשלמא שאר מצות יכול ליתנם לקטנים או לעכו"ם, אבל מצות אשר לו יעדה למצות מצוה, אינו רוצה ליתנם, דחס עליהם שיהיו לו לליל הסדר. ואשכחן בזה מרגניתא טבא עוד כת"י מהפמ"ג בהאי ענינא, ונדפס בגנוזות מעורר ישנים בקובץ עולת החודש ח"ז עמוד רפא יעו"ש ותרווה צמאונך.

וצ"ע, דלכאורה לפי"ז היאך שרי לן לאכול את המצות מצוה הללו בליל הסדר, דהא לדבריו דבער"פ שחל בשבת המצות הללו הווי מוקצה כול השבת, א"כ בבין השמשות דליל הסדר נמי הווי מוקצה, משום דהוא אכתי ספק שבת, וממילא מיגו דאיתקצאי לבין השמשות איתקצאי לכולי יומא.

ובשלמא להראשונים דסברי דמוקצה מחמת יום שעבר לא אמרינן, והיינו כגון ביצה שגולדה ביו"ט, דאין לאוסרה בשבת שלאחר היו"ט משום דבבין השמשות של שבת היתה אסורה, דהרי היתה מוקצה רק מחמת יום שעבר, אזי לא קשיא מידי, אלא להראשונים דסברי דאמרינן מוקצה מחמת יום שעבר, (יעו"י הכי ברש"י בסוכה מו ע"ב לחד מ"ד, ובריט"ב"א שם בד"ה א"ר יוחנן בתירוך קמא, ובר"ן שם, ובתוס' י ע"ב ד"ה עד מוצאי, משמיה דרש"י, ובתמ"ם דעים ס"י קכ אות י' בתש' מרבינו אשר ב"ר משולם, וע"ע בתוס' ביצה ו. סוד"ה וכו', ובר"ן), מאי איכא למימר, וצ"ע.

ב. יוסיף להפליא דקשיא אף להראשונים דסברי דמוקצה מחמת ספק יום שעבר לא אמרינן

ובאמת, דיל"ע נמי להראשונים דסברי דליכא מוקצה מחמת יום שעבר, מ"מ הא גופא קשיא אמאי לא הוכיחו זאת מהאי מילתא. וכיו"ב חזינן דהקשה הרעק"א (בשור"ת ח"א שילהי ס"י ה' במוסגר) אמאי לא הוכיחו מהא דאם חל יום ראשון של פסח בשבת, דיהא אסור באר"י לאכול חמץ בשבת שלאחר הפסח, דהא שביעי של פסח חל בשישי בשבת, ובבין השמשות היה אסור באכילת חמץ, ומגו דאיתקצאי החמץ לביה"ש איתקצאי לכולי יומא, והניח בצ"ע. ועיין משכ"ב באו"ש פ"ד מיו"ט ה"י, ובחזו"א או"ח ס"י מט סקט"ו, ובקה"י ביצה ס"ב.

וביותר יש להוסיף בזה תבלין, דהנה ייסד לן הפמ"ג (בפתחה להל' יו"ט ח"ב פ"א אות יז, ורמזו בס"י תצח סק"ב במשב"ז) דאף להראשונים דסברי דלא אמרינן מוקצה מחמת יום שעבר, מ"מ הני מילי בדבר שאיסורו מדרבנן, אבל בדבר שאיסורו מדאורייתא, אמרינן מוקצה מחמת יום שעבר, וכגון לענין אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד, יעו"י ש"י. ולפי"ז כיון דחמץ בפסח אסור מדאורייתא, אזי אף להראשונים דלית להו מוקצה מחמת יום שעבר, מ"מ חמץ בשבת שלאחר הפסח צריך להיות מוקצה, וממילא לא שייכא להוכיח מהכא כהראשונים דאין מוקצה מחמת יום שעבר, ונמצא דלדעת הפמ"ג מיושב שפיר קושיית הרעק"א. אבל הכא בדברי הפמ"ג, דאירינן באיסור אכילת מצה בער"פ, דבפשוטו הוא איסורא דרבנן, והכי נקט הפמ"ג גופיה בס"י תמד סק"א בא"א, ובס"י תעב סק"א במשב"ז, א"כ צ"ע, אמאי לא הוכיחו מדאכלינן מצות מצוה בליל הסדר שחל במוצ"ש, דליכא איסורא דמוקצה מחמת יום שעבר, וצ"ע.

ואע"ג דאיכא למימר דבאמת לא היה להם מצות מצוה בשבת, ומצות מצוה אפו בליל הפסח, מ"מ הא בחמץ נמי איכא למימר דלא היה להם חמץ בשבת שלאחר הפסח, דהא שרפו כל החמץ, ואעפ"כ חזינן ברעק"א דהקשה דיוכחו מהכי, ויל"ע. ועוד יש לציין בזה, דאנן עסקינן בדעת הפמ"ג, אבל איכא דסברי דאיסור אכילת מצה בער"פ הוי

המשך בעמ' 4

המצוה האסורה באכילה בער"פ

הרב יעקב הילדסהיים

איתא בירוש' פסחים פ"י ה"א, א"ר לוי האוכל מצה בערב הפסח כבא על ארוסתו בבית חמיו וכו', עכ"ל. יל"ע אי שרי לאכול בער"פ עוגה שנאפתה בקמח מצה. והנה, על המשנה בער"פ (צ"ט), ע"פ סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך. עכ"ל, כתבו התוס' (ד"ה לא יאכל אדם), וא"ת ומה לא יאכל, אי מצה, אפילו קודם נמי אסור, כדאמרינן בירוש' כל האוכל מצה בער"פ וכו', ואי במיני תרגימא, הא אמר בגמ' (קז): אבל מטבל הוא במיני תרגימא. ויל"ע דאירי במצה עשירה, דלא אסר בירוש' אלא במצה הראויה לצאת בה חובתו, ואוכלה קודם זמנה, אבל מצה עשירה שריא, וכן היה נוהג ר"ת. עכ"ל. וכיו"ב כתב הרא"ש (פסחים פ"ב ג). וכן הר"ן (על הרי"ף פסחים י). כתב, וז"ל, נסתפק רש"י ז"ל בעיסה שלשו אותה בביצים אי הווי דינה כאילו נלושה במי פירות וכו', אבל ר"ת ז"ל היה יודע היתר דבר, והיה מנהגו ערב הפסח לאכול אחר ד' שעות עיסה שלשו אותה בביצים וכו', עכ"ל.

ומהרש"א (שם) כתב על דברי התוס', וז"ל, וה"ה דמצי לאוקמא (=שמותר לאכול כל היום, אבל לא סמוך למנחה) בבציקות של גוים דאינו יוצא בה י"ח, כמ"ש התוס' לק' (בד"ה סמוך). ויש לחלק (=לאסור בציקות של נכרים קודם מנחה), דמצה עשירה לאו טעם מצת מצוה היא ושרי, משא"כ בצקות ש"ג דטעם מצה היא, וק"ל. עכ"ל. מבואר שאוסר לאכול בציקות של גוים, אליבא דתוס', כיון שיש להם טעם של מצת מצוה.

אבל המאירי (פסחים צ"ט), לאחר שהביא את הדין שבער"פ מן המנחה ולמעלה לא יאכל אדם עד שתחשך, הביא שיש שואלים, הרי גם אם לא היה צורך לאכול מצה לתיאבון, לא היה לאדם מה לאכול בער"פ מן המנחה, שהרי חמץ ומצה אסורים לו, חמץ מן הדין, ומצה מדברי הירושלמי, האוכל מצה בער"פ וכו'. ובמיני תרגימא לא נאסר. וכתב, וז"ל, ותירצו שלא אמרו כבא על ארוסתו אלא במצה הראויה לצאת בה י"ח, הא מצה עשירה או בצקות של עכו"ם או של אורז ודוחן לב, ובא לאסרם משום מצה לתיאבון. והוא הדין אף במיני תרגימא, ושלא לאכול מהם אכילה מרובה. עכ"ל. הרי שמתיר לאכול גם בציקות של גוים בער"פ, ודלא כמהרש"א אליבא דתוס', דלעיל, שאסר בזה משום שיש לו טעם מצה.

ובביאור מחלוקתם נראה שנחלקו בגדר השוואת אכילת מצה לארוסה. דהנה דעת ר"מ במשנה (פסחים מט.) שכשחל י"ד להיות בשבת, מבערין את הכל מלפני השבת. והקשה בעה"מ (טז: ברי"ף) איך יקיימו מצוות סעודת שבת, וכתב דל"מ אפשר לסעוד בשבת מן המצה. ואע"ג דגרסינן בירושלמי האוכל מצה בער"פ וכו', ה"מ משש שעות ולמעלה, אבל עד שש שעות מותר, ודיקא נמי דמדמי לה לארוסה. עכ"ד. הרי שהשוואה לארוסה, היא השוואה גמורה, שכמו שדין ארוסה, אמור רק לאחר קידושין, כך דין המצה אמור רק לאחר שחל איסור אכילת חמץ. אבל הרמב"ם (או"ח ויב) ספק, אסור חכמים לאכול מצה בער"פ כדי שיהיה היכר לאכילתה בערב וכו', עכ"ל. וכתב המ"מ שמהרמב"ם משמע שהאיסור הוא כל היום. עכ"ד. והנה הרמב"ם כלל לא הזכיר את ענין הארוסה. מבואר שס"ל שהדימיון לארוסה הוא רק סימן לאסור, והוא משל בעלמא שלא להקדים את המאוחר, לחשיבות המצוה שיקיימו בלילה. לפ"ז נראה שהתוס' ע"פ המהרש"א, כשיטת הרמב"ם, שהשוואה לארוסה, אינה אלא משל, ועיקר טעם האיסור משום חשיבות המצוה. א"כ כשאוכל מבעו"י בציקות גוים, אין בלילה היכר מיוחד למצווה, כיון שכבר טעם מצוה מבעו"י ואילו המאירי כשיטת בעה"מ, שהשוואה היא בדווקא, שהמצה כהארוסה, ולכן איסור האכילה חל רק על מצה כזו שיוצאים בה י"ח, ומזמן איסור חמץ. א"כ כיון שבבציקות של גוים אין יוצאים י"ח, לכן אין איסור לאוכלן.

והנה, ברמ"א (תע"ב), כתב, מצה שנאפתה כתקנה ואח"כ נתפררה ונלושה ביין ושמן, אינה נקראת מצה עשירה

המשך בעמ' 4

גדר זמן בדיק"ח כשחל ע"פ בשבת

הרב רפאל בנימין כהן

א. שו"ע סי' תמ"ד ס"א. י"ד שחל להיות בשבת, בודקין ליל י"ג ומבערים הכל לפני השבת, ומשיירין מזון שתי סעודות לצורך השבת וכו'. ובאר הב"י דהטעם שבודקין בליל י"ג כיון שבלייל שבת (שהוא ליל י"ד) אינם יכולים לטלטל הנר כדי לבדוק. והוסיפו המשנ"ב והכה"ח שגם ביום י"ג שהוא ערב שבת אי אפשר לבדוק משום דאסור לבדוק ביום לאור החמה לכתחילה.

ויש לחקור בגדר האי דינא דתקנו חכמים שבשנה זו שחל ערב פסח להיות בשבת שיקיימו מצות בדיקת חמץ בליל י"ג, אם היינו משום דכיון דאנו אנוסים מלבדוק בליל י"ד שהוא ליל שבת (מהטעם שא"א לטלטל הנר וכנ"ל) הלכך הדר דינא לבדוק בלילה שלפנ"כ כדין המפרש ויוצא בשיירא דתוך שלושים יום לפסח צריך לבדוק קודם שיצא מביתו כמב' בשו"ע סי' תל"ו ס"א, (והוי כתשלומין גרידא), או דלמא דכך תקנו חכמים מעיקרא שבשנה זו שאי אפשר לבדוק בליל י"ד, חלה חובת בדיקת חמץ בליל י"ג. ומצינו כמה נפק"מ ונידונים המתילדים מחקירה זו.

ב. נפק"מ לגבי המוכר חמץ לנכרי כל שנה ביי"ג ניסן כדי לפטור מבידיקה מקומות המיועדים לחמץ (כמבואר במשנ"ב סוס"ת תל"ו), האם בשנה זו יכול למכור ביום י"ג ככל שנה כיון שעדין לא הגיע חובת הבדיקה דליל י"ד (כצד א' שנתבאר), או דלמא בשנה זו יש להקדים את המכירה ליום י"ב ניסן, כיון דבשנה זו חובת הבדיקה חלה בליל י"ג (וכצד ב' שנתבאר). וראיתי מובא בשם הגרישי"א (ס' אשירי האיש ח"ג פנ"ז ס"א) דיש להקדים המכירה ליום י"ב כיון דבשנה זו חובת הבדיקה חלה בליל י"ג, וכן דעת שאר פוסקי זמננו.

ג. הנה מבואר במשנ"ב (סי' ת"ע סק"ו) בשם הפוסקים (מהרי"ל מג"א ועוד) שגם בשנה זו שחל ער"פ בשבת אף שהבכורים מקדימים להתענות ביום ה' (כדעת הי"א הא' בשו"ע שם), דיש איסור אכילה בלילה קודם מצות בדיקת חמץ, ואם קשה יטעמו מעט או יצוו לאחר לבדוק. ולכאורה דין זה תליא בחקירה הנ"ל, דלצד הא' דחשבינן כאנוסים וכיוצא בשיירא א"כ לכא' אין סברא לאסור אכילה קודם הבדיקה כיון דהחיוב האמיתי הוא רק בליל י"ד והשתא הוא רק תשלומין גרידא מחמת המחר, ורק לצד שמעיקרא תקון חכמים שבשנה זו חובת הבדיקה בליל י"ג א"ש שיש גם איסור אכילה לפני המצוה. וכיון שמב' בפוסקים לאסור אכילה בשנה זו א"כ מבואר כדברי הגרישי"א שחלה חובת הבדיקה בליל י"ג.

ד. הנה לענין מפרש ויוצא בשיירא ובודק קודם ליל י"ד כ' הרמ"א (סי' תל"ו ס"א) דלא יברך אז "על ביעור חמץ". ובביה"ל הביא פלוגתא בזה. ובדעת הסוברים שאין לברך אז על הבדיקה נתבאר שני טעמים, הגר"א ביאר (והובא במשנ"ב סק"ד) דכשבודק בליל י"ד תקנו לברך, "על ביעור חמץ" לפי שמה שהוא מוצא בבדיקתו הוא מצניעו כדי לבערו למחר, נמצא דהבדיקה הוא התחלת הביעור, משא"כ כאן שלא יבערו מן העולם וישתמש בו כשאר הימים, אלא שהוא מפנהו מבית זה. דהיינו שלא תקנו הברכה על פינוי החמץ מביתו אלא אם פינוי החמץ הוא כדי לבערו, משא"כ זה שאינו מצניע החמץ לבערו אלא להשתמש בו. והגר"ז ביאר טעם אחר שלא יברך אז כיון שאינה בזמן העיקרי שתקנו לה חכמים דהיינו ליל י"ד (וממנו ואילך עד סוף הרגל כמ"ש בס' תל"ה ס"ב), עכ"ד.

וכשחל ער"פ להיות בשבת ומקדימין לבדוק בליל י"ג כ' המשנ"ב (סי' תמ"ד סק"א) שצריך לברך על הבדיקה. ומקורו מדברי הגר"ז ושאר אחרונים. והנה לטעם הגר"א שביוצא בשיירא שבודק קודם ליל י"ד אין מברכין משום שאין מפנה החמץ לבערו אלא להשתמש בו. א"ש הא דבשנה זו מברכין בליל י"ג כי אז הפינוי הוא לבערו למחר, וא"ש בין לצד שבדיקת ליל י"ג בשנה זו הוא מטעם דהויין אנוסים וכיוצא בשיירא ובין לצד שבשנה זו חל חובת הבדיקה בליל י"ג, אולם לטעם הגר"ז שיוצא בשיירא אין מברך כיון שאינה בזמן העיקרי שתקנו לה חכמים בליל י"ד, ובכל זאת כ' הגר"ז שבשנה זו שחל ער"פ בשבת מברך על הבדיקה, ע"כ דס"ל להגר"ז שבשנה זו חל חובת הבדיקה בליל י"ג והוי זמן העיקרי שתקנו חכמים בשנה זו והלכך שפיר מברך.

ה. כ' המשנ"ב (סי' תל"ג סק"א) לגבי כל שנה שחל י"ד ביום חול, שאם בדק כבר בליל י"ג לאור הנר, שבליילה אור הנר יפה לבדיקה, ונזהר היטב שלא להכניס חמץ, אין צריך לחזור ולבודק בליל י"ד, כן הסכימו רוב אחרונים, והרוצה להחמיר על עצמו לחזור ולבודק עכ"פ לא יברך אז. וציין בשעה"צ (סק"ה) דזה דלא כב"ח ולבוש וט"ז דס"ל שלא יצא יד"ח הבדיקה בליל י"ג. והב"ח והט"ז ביארו שיטתם דאף דגם בשאר לילות אור הנר יפה לבדיקה וכן בני אדם מצויים בבתיים שלכן תקנו דוקא בלילה, מ"מ קבעו את חובת הבדיקה ליום מסוים דוקא כדי שלא יבדקו בני אדם בימים חלוקים. והלבוש כ' טעם אחר משום שקודם ליל י"ד אין נזהרים כ"כ בחמץ, ויש לחוש שלאחר הבדיקה יחזור ויביא חמץ לבית.

והשתא יל"ע כששחל ער"פ בשבת ומדינא יש לבדוק בליל י"ג, ורוצה להקדים ולבודק בליל י"ב אי שרי לשיטת הב"ח והט"ז והלבוש. דלטעם הב"ח שתקנו ביום מסוים כדי לא יבדקו בנ"א בימים חלוקים, א"כ לצד הא' שהקדמת הבדיקה בליל י"ג כי חשבינן כאנוסים, אין יום מסוים שתקנו בו ושפיר אפשר להקדים אף לפני י"ג, אולם לצד הב' שתקנו בשנה זו שחובת הבדיקה בליל י"ג, א"כ אף בשנה זו תקנו יום מסוים שלא יבדקו בימים חלוקים ואין להקדים לבדוק לפנ"כ.

בדיק"ח בתחילת הלילה בבדיקת אור ליי"ג

הרב יצחק מרגליות

במ"ב ת"ע סק"ו כתב דהבכורות המתענים ביום ה' וקשה להם התענית יכולים לטעום מעט קודם הבדיקה. ובשער הציון סק"א כתב דשיעור הטעימה עי' סי' רלב. ושם איתא דהיינו אכילת פירות ואפי' הרבה, וכן תבשיל מה' מינים, או פת כביצה.

ובספר ערב פסח שחל בשבת פרק ג' הערה ז' הביא להק' בשם הגרמ"ש שפירא דהרי בס' תל"א סק"ו ובביאור הלכה ד"ה ולא יאכל כתב דמשהגיע זמן הבדיקה אין לאכול פירות הרבה אף דחשיב נמי טעימה, ופי' בבה"ל לפי דקבעו חז"ל הזמן דבדיקה לכתחילה תיכף בתחילת הלילה, (ועי"ש שהק' על המג"א דנקט לא כן).

ובפשטות היה י"ל דלכך כתב יטעום מעט, והיינו לאפוקי נמי מפירות הרבה, [וכן יל"פ במש"כ דה"ח דיטעום מעט, וביאור הנ"ל דקדק דס"ל נמי דבלילה אין לשהות באכילת פירות הרבה], אכן הגרמ"ש הק' מסתימת דבריו בשעה"צ שציין לסי' רל"ב, ומ' לכל מילי. גם דמקור הדין במהרי"ל הל' ע"פ אות ה' שכתב טעימה בעלמא דל"ש בה אימשוכי, ומ' ככל דיני טעימה.

ונראה בזה דהנה מש"כ הבה"ל דהזמן בתחילת הלילה, כ"ה לשון הרמב"ם פ"ב מחז"מ ה"ג שכ' שבודקין ומשביתין החמץ בלילה מתחילת ליל י"ד, וכן בשו"ע תל"א א' שכתב בתחילת ליל י"ד בניסן בודקין את החמץ. ועי"ש בר"מ עוד דאין קובעין מדרש בסוף י"ג שמא ימשך וימנע מבידיקת חמץ בתחילת זמנה, ודקדק הפר"ח סק"ב דאין החשש שלא יבדוק אלא דימנע מהבדיקה בתחילת הלילה.

ובשו"ע תל"א ב' ואם התחיל ללמוד מבעוד יום א"צ להפסיק, וברמ"א וי"א שצריך להפסיק. ובטעם הי"א כ' הב"ח שמא ישכח (דהמצוה פעם בשנה) וכן פי' הא"ר ד' הלבוש. ובמג"א פי' דהתחיל באיסור (ובטעם השי' דא"צ להפסיק כתב דל"ה מה"ת דזמן הביעור למחרת). ובחיל"א כ' לפי דהוי אפרושי מאיסורא. אכן הט"ז ופר"ח והגר"א פי' משום דזמן הבדיקה בתחילת הלילה. [וא"ש המג"א לשיטתו דיכול לאכול פירות הרבה, ובשעה"צ תל"א יג הכריע נמי שלא כדבריו והתחיל בהיתר נמי מפסיק].

ויש לדקדק דברמב"ם פ"ג ה"ג ושו"ע תמ"ד א' כתבו י"ד שחל בשבת בודקין ליל י"ג, ולא כתבו תחילת ליל י"ג. ויל"ד דאפשר א"צ בזה תחילת הלילה וכאשר יבואר. ובס"ב דכ' השו"ע טוב לבער בע"ש קודם חצות כדי שלא יבואו לטעות בשאר שנים, וי"ל כ"ז במקום דאורייתא שלא יבער.

והנה בטעם דבעי' בתחילת הלילה יעו"ב ט"ז שכ' לפי דקבעו זמן מבורר למצוה והוא בעת ביאתו לביתו, [וביאר הגמ' פסחים דהרגילות שבא מבעו"י ואמרו להמתין עד שאור הנר יפה]. והפר"ח ביאר עפ"ד הראב"ד בהשגות הבעה"מ ריש פסחים דהזמן כשיש מעט אור, [ועי' דבבריהם דדעה ראשונה דהשו"ע דא"צ להפסיק נמי מודה דבעי' לבדוק בתחילת הלילה אלא דכשממשך מעט לא יאחר הזמן שתקנו]. ובגר"א סק"ו וסק"ח ובס"ת תל"ג כתב דטעם הראב"ד עי"פ הירושלמי דאמר רבי מנא מקרא דושרתם וגו' עשה שיהו היום והלילה משומרין ומפרש שם דהא דאין בודקין ביי"ג ויהא כל י"ד משומר לפי דבעי' לאור הנר.

ומעתה דלטעם הגר"א נמצא דבשנה שחל ע"פ בשבת ובודקין ליל י"ג לכא' אין דין לבדוק בתחילת הלילה דל"ש טעם הירושלמי. והנה במ"ב תל"א י"א פי' בטעם דהתחיל ללמוד צריך להפסיק דהוא לפי שיעקר הזמן בתחילת הלילה, ובשעה"צ י"ד ציין לד' הגר"א ושי"א, וכן הביאו בס' תל"ג ה'. ואי נימא דפי' כהגר"א א"ש קו' הגרמ"ש דל"ש כן בליל י"ג ולכן יכולין לאכול פירות ואפי' הרבה.

[ובד' הגר"א יל"ע דהר"ן הביא ד' הראב"ד וכתב על הבדיקה בתחילת הלילה (ולא רק על לימוד ביי"ג כ' הגמ') שהוא כדי שלא יתרשל ולא ישכח, וכ"כ המ"ב תל"א א', והגר"א תל"א ותל"ג ציין נמי לר"ן. ואפשר דלתחילת הלילה נמי איכא זמן].

ואכתי יל"ע דהא לטעם הב"ח והט"ז לכא' ל"ש בדיקת ליל י"ג, ובגר"ז תל"א ה' כתב כס"ז, ובס' ת"ע ז' כתב נמי דיכולים לטעום מעט וציין שיעורו לסי' רל"ב. ועוד דבה"ל הנ"ל ובשעה"צ תל"א י"ד (ותל"ג ה') ציין נמי לשאר אחרונים, ובפר"ח וא"ר א"כ טעם הירושלמי, ומעתה כיון דתקנו אור ליי"ג בברכה במקום אור ליי"ד, והיינו טעמא דהויא בדיקה של התחלת הביעור, [עי' ביאור הגר"א רס"י תל"ו ומ"ב סק"ד], ועי' ב"י תמ"ד דאפי' למ"ד שאין מבערין לפני השבת הא א"א בליל שבת לטלטל הנר לבדיקה, ושוב מ"ש דנימא דלא תקנו בתחילת הלילה.

ואפשר לדון עוד ולכל הטעמים דכיון דעיקר זמן הבדיקה הוי ליל י"ד, ורק הקדימוהו ליי"ג, י"ל דלא תקנו כ"כ דחשב כמו זמן דיי"ד, כי אם בתורת הקדמה לחוד, וי"ל דלא תקנו בו תחילת י"ג, וכמשנ"כ לדקדק ל' רמב"ם ושו"ע.

וראיתי בספר הר המור (מכון הרב פראנק) פסח עמ' פה הביאו מכת"ל האדרת"ת בשנה שחל י"ד בשבת שרי ללמוד לפני זמן הבדיקה, ודקדק בל' אביי דלא ליפתח בעידיניה באורתא דתליסר נגהי אריסור, לשלול דבאורתא דתריסר נגהי תליסר שפיר דמי. [והנה לא פי' מלאכות ואכילה קודם הזמן. ולטעם הב"ח יל"ע בכ"ז דה"ג נחושי שיטתו, ואפשר דבבדיקה מוקדמת לא תיקנו, ועכ"פ נפק"מ בשהיה בעלמא]. ואכן בשו"ת רבבות אפרים או"ח ח"ד סי' קיג אות ה' כתב בשם הגר"מ פיינשטיין דלכתחילה בשנה זו נמי צריך לבדוק בתחילת הלילה.

ביעור המין בע"פ שחל בשבת

הרב משה אליעזר ואכטפוגל

במשנה בפסחים (מט ע"א) י"ד שחל להיות בשבת מבערין את הכל מלפני השבת (פרש"י חוץ מכדי אכילתו לשבת) דברי רבי מאיר (וכן פסק בשו"ע), וחכמים אומרים בזמנו (בשבת). ועיין בבעל המאור ומלחמות מה שהסבירו בנקודת המחלוקת.

ומצאנו הסבר מחודש בנקודת המחלוקת בנמוק"י (בכת"י נדיר על הש"ס שהודפס לאחרונה) שלפי חכמים יש להמתין ולבער בשבת משום שחוששים שמה יגיעו אורחים בשבת מעיר אחרת (ע"י עירוב תחומים) ולכן יהיה זה בל תשחית לבער לפני שבת את מה שיתכן שהאורחים יאכלו בשבת. ורבי מאיר סבר שאורחים בשבת אינם שכיחים ולכן לא חוששים לאורחים, ואינו בל תשחית.

וקשה, שלדבריו יוצא שלחכמים חיישינו למיעוטא, ולרבי מאיר יוצא שלא חיישינו למיעוטא, אך קשה שקיימא לן בש"ס שרבי מאיר הוא זה שחייש למיעוטא (יבמות סא ע"ב קטן אינו מייבב לר"מ שחוששים שמה ימצא שהוא סריס שאינו מוליד), ולמה א"כ כאן אין ר"מ חושש למיעוטא. וכן קשה שבכל מקום אין רבנן חוששים למיעוטא וכאן הם חוששים למיעוטא.

נראה לתרץ שיש חילוק מסברא. דהיינו שלר"מ אם הקטן נמצא סריס ממילא נמצא שמעולם לא היה מצוות יבום. אבל אם יבואו אורחים ולא יהיה להם אוכל אין זה בל תשחית למפרע, כיון שגדר בל תשחית עניינו לר"מ לא להשחית עכשיו דבר שעל פי רוב יהיה לו שימוש, ולרבנן הגדר של בל תשחית הוא לא להשחית עכשיו דבר שיתכן שיהיה לו שימוש. (במילים אחרות בל תשחית עניינו לא להשחית את שימושי הדבר ונחלקו ר"מ ורבנן מה נקרא תשמישי הדבר, ואין זה קשור לשאלה אם חיישינו למיעוטא, שאין כאן חשש מפני דבר שיקרה אלא הגדרה מה נקרא תשמישו של חפץ, לפי הנראה לעיני השכל, בעת ההשחיתה).

קרבן פסח בע"פ שחל בשבת

בערב פסח חל בשבת, שחיטת הקרבן פסח דוחה שבת (משנה פסחים סה ע"ב). עוד מובא במשנה שם שלא רק שחיטת פסח דוחה שבת אלא גם הקטרת האימורים של הקרבן פסח על המזבח גם כן דוחה שבת. ועל זה כתוב בברייתא (סח ע"ב) תניא אמר רבי שמעון בא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה שהרי הקטר חלבים ואברים ופדרים כשרים כל הלילה ואין ממתנינים להם עד שתחשך, כלומר אף על פי שבדיעבד יכול להקטיר את האימורים אחרי שבת שהיינו אחר שקיעה (כך הדין בכל קרבן, שהקטרת האימורים אפשר בלילה שאחריה) בכל זאת חביבה המצוה של הקטרת אימורים בשעתה, דהיינו באופן של לכתחילה, ביום, עד כדי כך שחביבות זה דוחה את השבת, ולא אומרים לו להמתין עד אחר שבת.

והנה אף על פי שבכל קרבן אפשר להקטיר האימורים בלילה שאחרי, בדרך כלל בקרבן פסח, שהלילה שאחרי יום טוב, אי אפשר להקטיר את האימורים, שהרי זה חילול יום טוב. אבל כשקרבן פסח חל בשבת, יכול להקטיר בדיעבד את האימורים ביום טוב (פסחים נט ע"ב) ולכאורה הסברא בזה מחמת שדוחה שבת, הרי זה גם דוחה יום טוב (חילול שבת חמורה מחילול יום טוב).

וקשה, שהרי כל הסיבה שהקטרת האימורים דוחה שבת היינו משום שחביבה מצוה בשעתה, וא"כ, כשמקטיר את האימורים בלילה שאחרי, שאין זה חביבה המצוה בשעתה, למה שידחה יום טוב?

(ואין לומר שהסיבה שהאימורים קרבים ביום טוב מחמת שחיטת הקרבן פסח דוחה שבת, שאם כן מה הראיה של רשב"י לומר חביבה מצוה בשעתה (כלומר באופן הלכתחילה), והרי נימא שההקטרה דוחה שבת מחמת שהשחיטה דחה שבת)

ונראה לומר שתי תשובות בדבר:

א. חביבה המצוה בשעתה נותן לקרבן כח להקטירה בשבת, ואף אם לא השתמש בכל זה, שהיינו שלא הקטירה בשבת, בכל זאת כח זה קיים, ואם בכוחה לדחות שבת קל וחומר שבכוחה דוחה יום טוב. או במילים אחרות אין הקרבן פסח דוחה שבת אלא מתיר שבת.

ב. תכן שאין הכוונה של הגמרא שחביבה מצוה בשעתה הוא הסיבה שדוחה שבת על אף שהיה אפשר להמתין, אלא היא הסיבה שלא ממתנינים עד מוצאי שבת, והסיבה שבפועל דוחה את השבת הוא משום שהוא קרבן ששחיטתו קרב בשבת. רק שרשב"י מוכיח שחביבה מצוה בשעתה שלא מצינו שיהיה ענין להמתין לשעה שלא יצטרך דחייה שבת, שחביבה מצוה בשעתה משאר עניינים. ולכן כאשר מגיע בפועל מוצאי שבת הקרבן שדחה שבת בכוחה לדחות יום טוב מקל וחומר.

ברכה על המשך הסעודה בשבת ער"פ

הרב צבי רותן

מנהג העולם בשנה זו שחל ער"פ בשבת, שמתחילים את סעודת השבת בפת כדין, ואחר כך עוברים למקום אחר כדי להמשיך ולאכול את שאר הסעודה בכלים נקיים ללא חשש חמץ, או שמסלקים את המפה עם פירורי הפת שעליה ומנקים היטב ואז ממשיכים בסעודה בלא שאריות חמץ כלל.

ובשו"ע סי' קע"ז ס"ב כ' שלפי המנהג שהיה בימי חכמי הגמרא שבסוף הסעודה היו מושכים את ידיהם מן הפת ומסירים אותו וקובעים עצמם לאכול פירות ולשתות, כל מה שמביאים אז לפנייהם בין דברים הבאים מחמת הסעודה (שנפטרים בעלמא ע"י הפת) בין מה שלא בא מחמת הסעודה (שאינו נפטר ע"י הפת) טעונים ברכה בין לפנייהם בין לאחריהם, דהמוציא וברכה"ז אין פוטרין אלא מה שנאכל תוך עיקר הסעודה, וסיים המחבר שדין זה אינו מצוי בינינו לפי שאין אנו רגילים למשוך ידינו מן הפת עד בהמ"ז. ובביאה"ל הביא דעות מה נקרא למשוך ידו מן הפת, י"א שכל שמושכים את ידיהם מן הפת ועורכים שולחן בפירות וכו' נחשב סילוק שולחן, וי"א שרק אם מסלקים את השולחן בפועל שאז נראה כסעודה אחרת ואם לא סילקו חשיב כבתוך הסעודה.

ומעתה, כאשר עוזבים את השולחן ועוברים לאכול במקום אחר משום שאין חפצים עוד באכילת הפת, י"ל שנחשב כסילוק שולחן, דמה לי סילוק את השולחן ממקום האכילה מה לי נסתלקו הם עצמם ממקום אכילה ראשונה, ובכה"ג ודאי הוא בכלל סילוק שולחן מה שבא לאחריו טעון ברכה ראשונה ואחרונה.

ושם בביאה"ל הביא מחלוקת ראשונים בעיקר הדין, ונראה מדבריו שיש בזה ג' שיטות, י"א שדין סילוק נאמר לגבי דברים שאין באים מחמת הסעודה, ולכן אם הביאו פירות וכדו' לאחר הסעודה שטעונים ברכה לפנייהם ולאחריהם. וי"א שדין סילוק הוא לגבי כל דבר ולעולם מה שהביאו לאחר הסילוק טעון ברכה לפניו ולאחריו, ויש מחלקים בין בשר ודגים לדייסא, שבבשר ודגים שנפטרים בעלמא בברכות הפת הוא משום שבאים לפת את הפת, וכשנסתלקו מסעודת פת ליכא פת ואין מה שיפטור אותם ולכן טעונים ברכה לפנייהם ולאחריהם, משא"כ דייסא שהוא תבשיל שנחשב עיקר סעודה מצד עצמו, גם כשאינן פת א"צ ברכה דיצא בברכת הפת משום שהוא עיקר סעודה. ובביאה"ל מסיק לגבי דייסא שכיון שהוא פלוגתא דרבנותא אין לברך עליו, ויכולו לפטרו בברכת המזון. ונראה מדבריו שכל זה הוא לגבי דייסא, אבל לגבי בשר ודגים יש לברך עליו תחילה וסוף כדעת רוב הראשונים, ועיי' חזו"א כז, ד. ולפי זה לדין במקום שנחשב סילוק צריך לברך על שאר הסעודה ברכה לפניו ולאחריו.

אמנם מצינו חידוש גדול בתוס' ר"י החסיד ברכות מא: שהתקשה דלא מצינו שמברכים שהכל על אכילת הפסח אף שהיא באה לאחר הפת וכבר אסור לאכול פת עמה [וגם לאחריה], וכתב ז"ל ומ"מ פת פוטרת ברכת שהכל מאכילת פסח כדפרישנא לעיל אעפ"י שאוכלין אותו בלא פת לרבנן דלית להו כריכה כהלל כל מה שנאכל בלא פת אינו אלא מחמת המצוה ולא מחמת שקצים פת ומושכין ידיהן ממנה עכ"ל, ונמצא לפי זה שכשהסיבה שמסתלקים מן הפת אינו מפני שלא חפצים בפת אלא מהכרח של דבר אחר, אין בזה דין סילוק ואין טעונים ברכה לפנייהם ולאחריהם.

ואם כן במקום שכבר כלה זמן אכילת חמץ ומחמת כן מסתלקים מסעודת הפת, בודאי הוי בכלל דברי ריה"ח שסילוק שהוא מחמת המצוה לא חשיב סילוק לפטור מברכה, אבל במקום שאפשר לאכול עדיין רק מסתלקים כדי להרוחק מן החמץ יש לעיין אם נחשב סילוק מחמת דבר אחר או לא ועיי'.

השלמה לתענית בכורות ביום שישי

כשחל ער"פ בשבת הביא בשו"ע ב' דעות אם מתענים תענית בכורות ביום ה' או שלא מתענים כלל, והכריע הרמ"א להתענות ביום ה' וכן עמא דבר, ובמ"ב סק"ו ביאר שמה שאין מתענים ביום ו' הוא משום שגם יום ו' אינו זמנו ועל התענית להדחות, טוב יותר לדחות על יום ה'.

ועיי' משנ"ב סק"ב שמי שקשה לו להתענות תענית בכורות ונפטר מחמת זה מתענית זו, מ"מ טוב יותר שיאכל רק מיני תרגימא, ובשעה"צ ו' הביא שיוצא בזה שיטת רבינו יחיאל שהביא המרדכי שבה נחשב תענית. וא"כ יש לומר שגם אם תענית גמורה אין להתענות ביום שישי, מכל מקום היא מיהא אפשר שיאכל מיני תרגימא ויחשב שהתענה עכ"פ לדעת רבינו יחיאל שהביאה המשנ"ב.

ויש לדון, במי שלא התענה אלא סמך על סעודת מצוה של סיום וכדו' כמנהג העולם, ובמשנ"ב סק"י כתב שצריך להשלים תענית זו אחר הפסח, ואמנם העולם לא נהגו כן, אבל בשנה זו שעיקר התענית הוא ביום ו' רק הקדימו ליום ה' אפשר שצריך להשלים ביום ו' דהא זמנו הוא, ואכתי יש לומר דאמנם י"א שאין להתענות כלל, אבל באכילת מיני תרגימא יכול לצאת ידי שניהם גם חובת תענית להצד שצריך להתענות וגם לא נחשב שנכנס לשבת כשהוא מעונה, וא"כ כל מי שפטר עצמו בסעודת סיום ביום חמישי לכתחילה יאכל מיני תרגימא ביום שישי.

ואפשר שלכן כ' משנ"ב לגבי תענית בכורות שטוב יותר לדחות על יום ה' ואינו בהכרח מעיקר הדין, דהא בתענית זו אין אומרים סליחות וכתענית שאין אומרים בה סליחות ל"ש לומר שלא יוכלו לטרוח לכבוד השבת, ומצינו חלוק זה לגבי תענית ער"פ דכתב משנ"ב בס"י ת"ז שמי שאומר סליחות יתענה ביום ה' ומי שלא אומר סליחות יתענה ביום ו'.

סעודת שבת נמצה מבושלת ועשירה

הרב אברהם לוי – ר"ב 'עוד יוסף חי'

כשערב פסח חל בשבת כ' השו"ע סי' תמ"ד ס"א שמבערים הכל לפני השבת ומשאירים מסון שתי סעודות לצורך שבת לליל שבת ולבוקר, וסעודה שלישית שזמנה אחר מנחה ואז אינו יכול לעשותה ולא במצה ולא בחמץ אלא במצה עשירה וצריך לעשותה קודם שעה עשירית. וכתב הרמ"א שבמדינות אלו שאין נוהגים לאכול מצה עשירה, יקיים סעודה שלישית במיני פירות או בשר ודגים.

אכילת קניידלאך המשנ"ב (סק"ח) הוסיף דה"ה שיכול לקיים סעודה זו בקניידליך שהן קציצות קמח מצה המבושלות במרק שברכתם מזונות ואוכל מהם שיעור כזית ומברך אחריהם על המחיה, אמנם מגביל המשנ"ב שההיתר רק לאוכלו לפני שעה עשירית.

פירות. מבואר במ"ב שם שבאכילת פירות אפשר לאוכלם לשם סעודה ג' גם לאחר שעה עשירית, ומ"מ זהר מאוד שלא ימלא כריסו מהם, כדי שיאכל בערב מצה לתיאבון. וכתב השל"ה הק' שלכתחילה יקח פירות **משבעת המינים** כדעה שבשבלי הלקט הו"ד בבי"ס רצ"א, ובטעם הדבר כתב הכה"ח (תמד, טז) משום שמברכים אחריהם ברכת מעין שלוש.

אכילת מצה. אסרו חז"ל לאכול מצה בערב פסח, כדי שיהיה היכר לאכילתה בליל פסח, שהיא לשם מצוה, אולם איסור זה נוהג רק מהבוקר של יום י"ד, אבל בליל יד מותר לאכול מצה. ולכן אם ירצה יוכל לקיים סעודת ליל שבת על מצות רגילות, (משנ"ב תעא, יב בשם האחרונים וחזו"ע פסח עמ' רס"ג סי"א), אולם יש חולקים וסוברים שאף מצה הכשרה לפסח זמן איסור אכילתה הוא מליל י"ד (מג"א שם סק"ו והבא"ח פ' צו אות כו' ובשו"ת רב פעלים ח"ג סי' כז' יעו"ט).

מצה מבושלת או מטוגנת. מצה שהוכנסה למים רותחים בכלי ראשון שהורידו מע"ג האש בעוד שהתבשיל שבסיר חם בחום שהי"ס"ב, ושהתה שם זמן מה, יש מתירים לעדות זאת אפילו בשבת עצמה כיון דס"ל שאין ביטול אחר אפיה, אולם יש מחמירים לעשות זאת כבר מערב שבת ולא בשבת עצמה כיון דס"ל כהפוסקים שיש ביטול אחר אפיה, (כמבואר בשו"ע בסי' ש"ח סעי' ו'), עכ"פ יקפיד שלא תהיה המצה נימוחה, וכן שיהיה בה כזית כדי שיוכל לברך עליה המוציא ובהמ"ז, והרבה פוסקים שאין להניח כל אלא בסעודת ליל שבת, אבל בשבת בבוקר וכ"ש לאחר זמן איסור חמץ אין לאכול מצה מבושלת משום שחששו לדיעות הסוברים שאפשר לצאת במצה מבושלת יד"ח אכילת מצה בליל הסדר. (מג"א ס"ק ב' ושו"ע הגר"ז סעי' ד' ובכה"ח אות י"ט שיהיה במצה שיעור כזית גדי שיוכל לברך עליו המוציא וברכת המזון) וה"ה לענין **מצות מטוגנות**, בשמן בלבד או בתוספת ביצה עליו **דינם** כמצות מבושלות וכתבו פוסקי זמננו שעדיף יותר במצות מטוגנות מאשר מבושלות כיון שאינם מתפוררים ובתנאי שיהיה בכל חתיכה שיעור כזית שאז יוכל לקבוע ע"ז סעודה ולברך עליו ברהמ"ז, אולם דעת הרב חזו"ע שם בעמ' רס"ב סעי' י"א בעצה טובה שנתן בענין סעודת ליל שבת ויומו, כתב שניתן לעשות המצה מבושלת כש"כ לעיל ויעשה את זה מערב שבת, ויוכל לקיים באופן זה סעודת הלילה והיום על מצות מבושלות וה"ה ניתן לקיים סעודות אלו במצה מטוגנת וכשעושה כן יבטל החמץ בשעת ביעורו בערב שבת.

מצה עשירה. מובא בשו"ת לב חיים ח"ב סי' פ"ח שייקיימו סעודות שבת במצה עשירה שהוא מקמח כשר לפסח שגילוש במי פירות ובתוספת יין ושמן ביצים או חלב וכדו' בלא מים כלל ולשיטת מרן השו"ע מותר לאכול מצה עשירה אף לאחר זמן איסור אכילת חמץ עד שעה עשירית, ויוכל לקיים גם סעודה שלישית בשבת אחר הצהריים במצה עשירה, ולרמ"א מסוף אכילת חמץ אין לאכול גם מצה עשירה. (שו"ע סי' תע"א סעי' י' וברמ"א שם), אולם בשו"ת אגרות משה ח"א סי' קנ"ה כתב הלכה למעשה שניתן לקיים את כל סעודות שבת במצה עשירה, והטעם כמש"כ התוס' (פסחים צ"ט): והטור בסי' תע"א ועוד פוסקים שכיון שלא יוצאים יד"ח במצה עשירה משה"ה יכול לאוכלה בערב פסח.

ואף שמצה עשירה דינה כפת הבאה בכסנין שברכתה מזונות ועל המחיה כשאכל שיעור כזית, מ"מ בשבת זו **שקובע עליה סעודות שבת ואין לו לחם אחר**, מברך עליו המוציא ובהמ"ז וצריכה נט"י בברכה כשאוכל שיעור כביצה, ממנו ויקח שתי מצות עשירות ללחם משנה. אך י"א שטוב להמנע לקיים סעודות שבת במצה עשירה ואף לא בליל שבת כש"כ בשער הציון א' בשם הגר"א ע"פ הרמב"ם משום שהוא בכלל האיסור לאכול מצה בע"פ, ומשו"כ כ' שבט הלוי ח"א סי' קט"ז שנוהגים להתרחק מזה ורק לצורך קטן או חולה קצת הזקוקים לכך, אפשר להקל, וכ"ה בס' ע"פ שחל בשבת לר"צ כהן בפ"ח הע"ג בשם כמה פוסקים שהתנגדו לאכילת מצה עשירה אפילו בליל שבת.

והנה עם כל העצות שכתבנו בס"ד כיצד יוכל לקיים סעודות שבת זו מבלי להזדקק לחמץ, מ"מ יש פוסקים שכתבו (ס' עפש"ב שם) שלכתחילה אין לשנות מהשו"ע בסי' תמ"ד ורוב ככל הפוסקים שמשירין מזון חמץ מזון ב' סעודות לשבת זו, והוא כמנהג ישראל מדורי דורות לאכול חמץ בסעודות שבת ערבית ושחרית, ובהירות שלא יתפזר החמץ ובביעורו כדת וכדין.

לע"נ אחי ראובן בן מרינה ז"ל שנלב"ע ביום יד ניסן תשע"ט

ולע"נ מו"ר ר' יצחק בן רחל ז"ל ומרת אימי מרינה בת מטיילדה ע"ה

ולע"נ מו"ר ר' אליהו בן שמחה ז"ל ומרת חמותי אסתר בת חביבה ע"ה

חלוקת סעודת ליל שבת לשתיים

הרב מאיר רותן

הנה כשחל ערב פסח בשבת נלאו הפוסקים למצא הפתח היאך לקיים מצות שלש סעודות, והמג"א חידש לחלק סעודת היום לשנים, וצ"ב אמאי לא נזכר בפוסקים לקיים שתי סעודות בלילה **שיחלקו סעודת הלילה לשנים** בפרט דבלילה יש יותר זמן,

באמת שמעתי בשמו של **מרן רבינו הגר"ח שליט"א** דמי שסבור שלא יספיק לאכול בערב פסח שחל בשבת שתי סעודות בזמן היתר אכילת חמץ, יאכל בלילה שתי סעודות עכ"ד.

והיה אפשר"ל באופן פשוט דבזמנם לא היה מציאות כזו שיאכלו בלילה ב' סעודות דהא הקדימו להתפלל ערבית אפילו מבעו"י ואף אם התפללו בלילה מ"מ לא היו מתאחרין כ"כ בלילה לא בחול ולא בשבת והלכו לישון בתחלת הלילה אחר הסעודה, משא"כ בזמנינו.

אמנם באמת יש לדון בעיקר הדבר אי מהני ב' סעודות בלילה, דהנה המג"א סי' רע"ד אחר שהביא את הרא"ש דיכול לקיים ג' סעודות למחר כתב דמכיון דמצינו דיש למנוע מלאכול סעודה בער"ש כדי שיאכל בלילה לתיאבון חזינן דלכתחילה ראוי לאכול סעודת שבת בלילה אך מוסיף אלא דאין חובה כ"כ ואם יש **קצת אונס** יכול לדחות הסעודה עד למחר.

אך פסק המשנ"ב להלכה בסי' רע"ד ס"ק ט' אם יש לו אונס שאינו יכול לקיים סעודת ערבית ידחה הסעודה עד למחר שיאכל ג' סעודות ביום, וע"ש בשעה"צ דאף שהמג"א כתב להקל גם בקצת אונס מ"מ שינה לכתוב דדוקא במקום אונס משום דהח"מ והפמ"ג העירו על המג"א בזה.

וכתבו האחרונים דנחלקו אי יש דין זמנים לסעודות שבת, דהאחרונים שחולקים על המג"א ס"ל דיש זמנים קבועים, וכן הוא לשון רש"י בפסחים י"ג ע"א דיש ג' זמנים לסעודות שבת, ומה"ט אינו אוכל סעודה שלישית בשבת זו הואיל וא"א לקיים סעודה שלישית בזמנה, וכ"ה לשון הרמב"ם פ"ל מהל' שבת חייב אדם לאכול שלש סעודות בשבת אחת ערבית ואחת שחרית ואחת במנחה, ומדייק המ"מ דמשמע שיש מצוה לעשות הסעודות באלו הזמנים, וכ"ה משמעות השו"ע דהרי לענין סעודה שלישית פסק ברצ"א דזמנה משיגיע זמן המנחה ואם עשאה קודם לכן לא קיים מצות סעודה שלישית, ומה"ט כתב בערוה"ש סי' רפ"ח ס"ב דסעודה שניה צריכה להיות רק קודם חצות כמו שסעודה שלישית אינה אלא אחר זמן מנחה דיש זמן קבוע לכל אחת מהשלש סעודות. אבל הרמ"א סי' רצ"א כתב דמי שלא אכל בליל שבת יאכל שלש סעודות ביום השבת, הרי דחולק וס"ל דאין זמן קבוע לכל אחת מהשלש סעודות.

ולפי"ז למעשה יהא תלוי במחלוקת המג"א והמשנ"ב, דלהמג"א דאין קפיידא בזמני הסעודות א"כ במקום הצורך אפשר דשפיר הוה גם זה עצה נכונה לעשות ב' סעודות בלילה, אבל להמשנ"ב דס"ל דיש קפיידא בזמני הסעודות א"כ אין זו עצה נכונה לחלק סעודת ליל שבת לשתיים,

אך יש להעיר בזה דהרי בע"פ שחל בשבת הרי **בין כה לא מקיימים את השיטות האלו שצריך זמן קבוע**, אלא אנו יוצאים יד"ח השיטות ששייך סעודה ג' בבוקר, וא"כ אליבא דידהו שפיר י"ל דאם יכול לחלק סעודת הבוקר, כמו"כ יכול לחלק סעודת ליל שבת.

ויש לדון דהוא תלוי בגדר של סעודה שלישית אם הגדר הוא לעשות **סעודה נוספת ביום**, או הגדר הוא לאכול ג' סעודות בשבת, ועוד יש לדון דגם אי הגדר לאכול ג' סעודות בשבת מ"מ לא שייך לתת שם **סעודה שלישית לסעודה ראשונה** של הבוקר. עוד יש לדון בזה **דכבוד יום עדיף** וא"כ עדיף לעשות עיקר הסעודות ביום.

עוד יש להעיר דאם הוא יאכל שתי סעודות בלילה אם ישכח לומר רצה בברהמ"ז לא יחזור לברך, כעין מה שפסק המ"ב רצ"א דמי שלא אכל בליל שבת ואכל שלש סעודות ביום השבת דאם שכח רצה בסעודה שניה לא יחזור לברך, ובטעם הדבר הסביר התהל"ד סי' קפ"ח דהחייב לאכול פת בשבת היא פעם אחת ביום ופעם אחת בלילה שהם עיקר כבוד שבת וגם שחייב לקדש אחד ביום ואחד בלילה, אבל בשאר הסעודות אין חיוב לאכול בהן פת ולכן אם שכח רצה בברהמ"ז בסעודה שניה שאוכל ביום אינו חוזר, וממילא ה"ה בליל שבת דבסעודה השניה אינו חייב בפת ולכן אם ישכח רצה אינו חוזר.

והנה יש לדון עוד אי ג' סעודות **דוקא ואין להוסיף על הסעודות**, אך באמת מפורש ברמ"א רצ"א ד' דיכול להרבות בסעודות, אך צריך ב' ככרות בכל סעודה, אבל כ"ז אולי דוקא ביום ולא בלילה, ועוד יש לדון אם עושים ב' סעודות בליל שבת אי **מקדשים גם בסעודה שניה**, ויש לדייק נמי מהרמ"א שם דלא בעינן קדוש אם מרבה בסעודות היום, אבל כ"ז אולי דוקא ביום ולא בלילה, וכן יש לדון אי אכל ב' סעודות בלילה א"כ ביום שאוכל רק סעודה ג' א"צ לקדש כי זה רק סעודה ג', או"ד סו"ס יש דין קדוש ביום.

בדיקת חמץ בליל שבת

הרב סיני פרלמוטר

שאלה: אדם ששכח לבדוק חמץ בליל שישי אור ל"ג ניסן כשחל ערב פסח בשבת ונזכר בליל שבת מכך האם מותר לו לבדוק חמץ בליל שבת.

תשובה: פסק השו"ע [סימן תל"ה] לא בדק בליל י"ד יבדוק ביום י"ד לא בדק ביום י"ד יבדוק בתוך הפסח, וכתב במ"ב [סק"ג] דאפילו ביום טוב עצמו בודק אע"פ שאינו יכול לשורפו ביום טוב מ"מ יכול לכפות עליו כלי עד מוצאי יו"ט, ויש חולקים וסוברים דביו"ט לא יבדוק והפרי חדש הכריע דאם לא בטל חמצו קודם פסח אפשר שיבדוק אף ביו"ט. ובשער הציון [סק"ט] מוסיף שצריך עיון אם מותר להדליק נר בשביל זה ביום אך בליל יו"ט, נראה שיהיה מותר לטלטל הנר שהודלק לאור בכדי לבדוק החמץ באופן שלא בטלו מערב פסח.

וכתב המ"ב [סימן תמ"ו סק"ו] שהמוצא חמץ בביתו ביו"ט דפסח ולא ביטלו מערב פסח הרבה פוסקים סוברים דאתי לאו דבל יראה ודחי על כל פנים טלטול דרבנן, ועל כן מותר לטלטלו להשליכו לנהר או לבית הכסא או לפוררו ולזרקו לרוח ואפילו לשרוף מותר לכמה פוסקים דמתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך כגון זה שהוא צורך היום קצת. וכתבו האחרונים שנהגו העולם כדעה הראשונה וכסתמת השו"ע ובכל גווני כופין עליו כלי דהעמידו חכמים דבריהם בשב ואל תעשה וממילא אינו עובר בבל יראה כיון שהוא אנוס בתקנת חכמים [שעה"צ סק"ט], מ"מ היכא דנהוג כסברא אחרונה נהוג ואין להם לבטל מנהגם. ועפ"י מנהג זה שבדקים חמץ עם נר שהיה דלוק בליל יו"ט באופן שלא ביטל החמץ ושורף החמץ לאחר מכן נשאלת שאלה זו האם מותר לבדוק גם בליל שבת וטלטול הנר ייעשה ע"י עכו"ם.

ושורש הנידון הוא עפ"י דברי השו"ע [סימן ש"ז סעיף ה'] שדבר שאינו מלאכה ואינו אסור לעשותו בשבת אלא משום שבות מותר לישראל לומר לאינו יהודי לעשותו בשבת לצורך מצוה, ועפ"י האמור לכאורה היה נראה שגם כאן לצורך ביעור חמץ יהיה מותר לומר לגוי לטלטל מוקצה של נר ואור פנס בכדי שיוכל הישראל לבדוק חמץ שלא בטלו.

וברמ"א סימן רע"ו ס"ב לענין הדלקת נר בשבת ע"י גוי כתב י"א דמותר לומר לא"י להדליק לו נר לסעודת שבת משום דסבירא ליה דמותר אמירה לאינו יהודי אפילו במלאכה גמורה במקום מצוה, ועפ"י"ז נהגו רבים להקל בדבר ולצוות לגוי להדליק נרות לצורך סעודה בפרט בסעודת חתונה או מילה ואין מוחה בידם, ויש להחמיר במקום שאין צורך גדול, ובמ"ב [ס"כ כ"ב] כתב שלבנות בית הכנסת ע"י גוי בשבת כתב המג"א שאסור אפילו לדעת העיטור, ועיין בפמ"ג שמסיק משום דהוה מצוה שאינה עוברת שיכול לבנותו בחול.

וברמ"א ומ"ב סימן שכ"ה סעיף י' ס"ק ס' כתבו דבמקום צורך גדול או דבר מצוה מותר לומר לגוי להביא משקה לסעודה דרך כרמלית עיי"ש, ועפ"י האמור נראה שבאופן הרגיל שאדם מבטל חמץ מערב פסח וכן באופן שיכול לבדוק ולבער ולבטל חמץ אחר יו"ט וכשמוצא ביו"ט כופה על החמץ כלי בכל כהאי גוונא יהיה אסור לבדוק חמץ בשבת ולהעזר בגוי, אך באופן שקיים חשש שבמקום זה יהיו אנשים שעלולים לאכול חמץ באיסור או שישכחו אחר כך מהביטול והביעור נראה שיהיה מותר לישראל לבדוק חמץ בליל שבת במקום ששכחו לבדוק קודם והגוי יטלטל הנר ויאיר לישראל, דהוה שבות דשבות לצורך מצוה עוברת ולצורך גדול שהתירו ברמ"א ובמ"ב הנ"ל בפרט בנידון זה שקיים חשש שיהיו אנשים העלולים להכשל באכילת חמץ באם לא יבדוק החמץ ויבערו.

פסח מדבר בע"פ שחל בשבת

הרב שמועון מאנטשארש

בפסחים דף סו. איתא, ת"ר הלכה זו [דשחיטת הפסח דוחה את השבת] נתע"ר למה מבני בתירא פעם אחת חל ארבעה עשר להיות בשבת שכחו ולא ידעו אם פסח דוחה את השבת אם לאו ע"ש.

והקשו האחרונים, מדוע היו בני בתירא מסופקים אם פסח דוחה שבת, הרי פשוט שפסח דוחה שבת שהרי 'פסח מדבר' חל י"ד בשבת, דאמר'י בשבת בפ' רבי עקיבא (דף פז): על א' ניסן שבו הוקם המשכן, עשר עטרות נטל אותו היום וקחשיב ראשון למעשה בראשית דריש ירחא דניסן דהאי שתא חד בשבת, וא"כ ערב פסח בשבת היה והרי מפורש שעשו פסח, [ובאור חדש (פסחים דף ג: ד"ה ובה יש) הביא קושיא זו בשם 'מקשין העולם']. ונתחבטו בזה טובא [ע'י' חת"ס שם והקשורים ליעקב להיעב"ץ דרוש פסח הגדול ומהריט"א בשמחת יו"ט ח"ב סי' נ"ט ובית הלוי ח"ד ליקוטים סי' י"א ואחיעזר ח"ג סי' פ"א סק"י"ד ומשך חכמה בהעלותך ט' י"ד].

ותירץ רא"מ הורוויץ זצ"ל בפסחים שם (הובא בילקו"מ) בזה"ל 'נ"ל דלא מס' פקא להו דמה"ת לא יעשו לפסח בשבת וכו'. וגם פסח מדבר בשבת היה. אלא דאפשר בגוונא דליכא מלאכה מה"ת כגון שישחוט בשמאל או בשנים למאי דקי"ל [חולין דף כט:] דכשר אך לדין דאסירי מדרבנן קמייבעא להו. עכ"ל.

ויש לדון בדבריו, לחיבת הקודש, [שו"ר בבאר יצחק להגרי"א סי' י"ד ענף ב' שתירץ ג"כ כן, ועמד בחלק מהדברים]:

(א) אם שרי 'שחיטת קדשים' בשמאל מדין כל עבודות בימין, דלכאו' אין ד"ז נוהג בשחיטה שכל הפסולין כשרין בה, אולם בערוה"ש העתיד (חלק קדשים בהלכות ביאת מקדש סי' מ"ג סעי' ה' ו') כתב להסתפק בזה, וסיים דמ"מ צ"ע לדינא עד יבוא מורה צדק.

(ב) הרי שחיטת הפסח הוא מ"ע מה"ת ויש בה כרת ומדוע שלא ידחה את האיסור דרבנן שלא לעשות מלאכה בשינוי ובשנים, ויעוי' פסחים צב. דיש איסורים שהעמידו חז"ל דבריהם במקום כרת ויש איסורים שלא, ומהיכ"ת דכאן העמידו במקום כרת.

(ג) הרי כאן מיירינן בשחיטת הפסח שהוא בעזרה ו'אין שבות במקדש' (והוי כאן לצורך הקרבנות וא"א בענין אחר) ולכן מאי איכפ"ל שאסור מדרבנן בשנים ובשמאל, ואינו דומה לשאר נידונים דהעמידו דבריהם במקום כרת דהאיסור מחוץ לעזרה כמו להביא איזמל וכדו'.

(ד) אם השוחט בשבת בשמאל פטור והיינו משום שינוי דבמ"ב (סי' ש"מ סוף סק"ב) הבי"ד החיי אדם (ה' שבת כלל ט' דין ב') שכתב ששמאל לא הוי שינוי כי אם בכתיבה ולא בשאר מלאכות, וא"כ בשחיטה לכאו' לא הו"ל שינוי, וברעק"א חולין טו: נסתפק אם שחיטה בשמאל הוי שינוי מצד הדוצאת חיות ל"ה שינוי בשמאל, ויל"ד אם א"ש עם ד' החי"א, ואפשר דכונת החי"א רק מצד דשאר דב' רים רגילות לעשותו גם בשמאל, וא"כ א"ש דשחיטה דמאי לכתיבה בזה. והוא ע"ד ד' החי' הר"ן שבת קג. דתליא במלאכה דקה.

ובעיקר קושית האחרונים מפסח מדבר, יש לציין דבר חדש שבסו"ס פי' הרוקח עה"ת הביא קושיא זו מבעלי התוספות, שכה"ק רבינו שמחה לר"י ותירץ לו דורות משעה לא לפינן, [וע"ע עננת רזא ר"פ שמיני שזה גופא שא' ניסן ה' ביום א' ידעי' בממועדו], וע"ע בתו"ש כרך י"א עמ' קצ"ו מש"כ בזה.

ביטול כלי מהיכנו בכפייתו על החמץ

הרב טוביה שפיגל

והנה גם אחר מה שתירץ בנר יהודה לפי תירוץ ב' בתוס' דהתירו שמא יבוא לאכלו, מ"מ לפי תירוץ א' בתוס' שם שתירצו דמירי שכבר היה הכלי בידו ולכן התירו לו לכפותו על החמץ, עדיין צריך ביאור איך הותר לבטל כלי מהיכנו, ומריש הוה אמינא דכיון דיכול לתת על החמץ דבר שאינו כלי, כמו נייר ומפה וכיוצ"ב, שוב לא חשיב ביטול כלי מהיכנו כל שבידו לתת דבר שאינו כלי, אלא שידידי הה"ג ר' צבי רותן הראה בשעה צ"צ סי' ש"ג סק"ל"ז דאכן בפמ"ג ס"ל דדין ביטול כלי מהיכנו נאמר רק על דבר שהוא כלי אמנם המ"ב שם כתב דלדעתו כל דבר שהיה בשימוש וכעת מוציאו מכלל שימוש אפילו אינו כלי הוה בכלל ביטול כלי מהיכנו, ולכן נראה לומר באופן אחר דכיון שבידו לשכור שומר גוי שיעמוד על החמץ שלא יבוא לאוכלו, ואין דין דוקא בכפיית כלי, שוב גם כשכפה כלי לא הוה ביטול כלי מהיכנו כיון שיכול להסירו ולהעמיד שם שומר גוי וא"ש.

לע"נ אאמו"ר הרב אליהו ב"ר טוביה זצ"ל הכ"מ

כתוב בשו"ע סי' תמ"ד דבער"פ שחל בשבת מה שנשתייר מהחמץ כופה עליו את הכלי וכ"ה בס' תמ"ז במוצא חמץ בכל יו"ט של פסח, והטעם שלא יבוא לאכלו, ובספר בן יהודה סוס"פ"ז נשאל איך מותר לכפות עליו כלי הא מבטל כלי מהיכנו, דכל מאי דאר"ח בשבת מ"ב אבל כופה עליו את הכלי על הביצה הוא משום דיכול ליטול הכלי משם אבל כאן אסור לו ליטול הכלי לאחר שכופאו על החמץ שלא יבוא לאוכלו, ותירץ עפ"י התוס' בפסחים ו' שהק' איך כופה כלי על החמץ ביו"ט הא אין כלי ניטל אלא לצורך דבר הניטל ות' בתירוץ השני דהכא שרי משום שמא יבוא למיכלי, וא"כ ה"ה לענין ביטול כלי מהיכנו שהתירו מחמת כן.

ובספר תולדות זאב בשבת מ"ג פקפק בתירוץ זה עי"ש וכתב דקושיה מעיקרא ליתא דנהי דחייבוהו חכמים לכפות כלי אפ"ה הרי בידו להחליף כלי זה בכלי אחר וממילא אין בזה ביטול כלי מהיכנו.

ברם אין זה מספיק לפי המבואר במהרש"א בשבת מ"ג ע"ב גבי אין נותנין כלי תחת השמן משום ביטול כ"מ, דאע"פ שיכול להחליף כלי כיון דלבסוף יצטרך לכלי אחד שישאר בו השמן שוב הוי ביטול כלי מהיכנו עליו.

השלכת החמץ בבה"ס

הרב רפאל בוהניק

כ' המ"ב (תמד, כא) בשם הפמ"ג דמותר בהשליך את החמץ לבה"ס, וכ"כ עוד בסי' תמה סק"ה וכ"כ בח"א (קכט, ו) וכ"ה מנהג העולם בער"פ שחל בשבת. ויש להבין דהרי אסור לקיים מצוה במקומות המטונפים כמבואר בבה"ס בסי' תקפח ד"ה שמע, ובהשלכת החמץ הרי מקיים מצות תשביחו.

והנה הבה"ל שם הק' עמש"כ המ"א דבשהה באונס כדי לגמור את כל הסדר של התקיעות יחזור לראש דהרי לפי הכרעת המ"א עצמו בסי' סה להחמיר בנאנס ושמע במקום שאינו נקי, פשוט שכ"ז לא שייך רק בתפילה או בהמ"ז אבל בתקיעת שופר שאינה רק מעשה מצוה מותר, דלא מצינו שאסור ללוש טלית של ד' כנפות במקום שאינו נקי - וכוונתו על הט"ק - וצ"ע. עוד כ' שמצא במט"א דהאם התחיל לתקוע ומצא שאינו נקי יש לו לחזור בלי ברכה. ומסיק הבה"ל דתעשה הוא משום דקיי"ל מצוות צריכות כונה וכונה זו גופא חשיב כד"ת וגם י"ל בפשיטות דבשהה שמקיים מצוה בפועל הוא עבודה ואין לעשות עבודת ה' דרך בזיון עכ"ל.

ויש לתמוה על הבה"ל דבריש דבריו פשיטא ליה דמותר לקיים מצוה כמו ציצית במקום מטונף והוא דין מפורש בשו"ע (כא, ג), ואח"כ כ' דאם שמע תקע"ש במקום שאינו נקי יחזור, ונתן לזה ב' טעמים כנ"ל ולכאורה סותר א"ע בתוכ"ד דאם פשיט"ל כ"כ דמותר למה יישב את המט"א שאסר. ובאחרונים חילקו בין המצות בכמה אנפי, אולם נראה שגם הבה"ל עצמו נחת לחלק דהרי כ' בפ"ה הב' (והוא העיקר כדמ' בדבריו וכנ"ג דעת הגרש"א בהל"ש תפילה כ, לו) שהקשה על הפ"ה הא' שכן די שיכוון לשם מצוה קודם שמתחיל המצוה והסכים אתו הצי"א טו, לב ובהיא לו סמוכין מהלק"ט והחיד"א שתקע"ש היא עבודה שמקיים מצוה בפועל ואי"ז דומה ללבישת טלית שאינו מקיים בה מצוה בפועל בקום ועשה אלא רק ממשיך את המצב הקיים. שו"מ שכ"כ הגר"ז גולדברג (פעמי יעקב, תשסו) בפירושו דברי הבה"ל.

ובצי"א שם ת"י את סתירת הבה"ל ע"פ הדרכ"ת (יט, כא) דציצית הינה מצוה קיומית משא"כ שופר שהיא חיובית ולכן אסור לקיימה במקום שאינו נקי. וכ"כ לחלק הדר"א (מעשר ט, ד) אצל ה"ל ובה"ל מעש"ש (ד, ג). ונ"מ בין ב' הדרכים במצות שילוח הקן דהרי רשות אבה"ל היא מצוה שבפועל.

ויש להעיר דלהצי"א ק' דטבילת מצוה היא חיוב ואעפ"כ מותר לטבול במרחץ. וראיתי שכן הק' הגר"ח בבה"ל שם במעש"ש ותי' דטבילה אינה חיובית אלא רק אם רוצה לטהר לבעלה, אולם ע"י בערל"ו (גדה כט: ט) דכ' שזה חיוב, וכן עדיין ק' מטבילת מצורע שהוא חיוב גמור כדכ' החזו"א (נגעים י, ג) וכן מחוייב כל אדם לטהר א"ע ברגל כדמובא ברה"ט: דאף שיש שכ' שבה"ז אינו חיוב, הרי עכ"פ בזמן הבית היה חיוב. ולגבי הפרשת תו"מ מבואר ביר' דמאי (א, ד) דמותר לחלל דמאי במרחץ שאינו מותר ברכה אבל טבל ודאי טעון ברכה ולכן אסור. ודייק בד"א שם שגם טבל מותר במרחץ לולי הברכה והתקשה לפי הכרעת החזו"א כהט"ז דהפרשה היא מצוה של חיוב דלשיטתו הנ"ל אסור להפריש במקום שאינו נקי. וי"ל דטבל ודאי אסור להפריש לא רק בגלל הברכה אלא גם משום שהיא מצוה גמורה וכ"כ הגר"ש"א בהערות (שבת כג). דרך דמאי שחיובו דרבנן מותר להפריש במרחץ ולא ודאי.

והחיד"א (טוב עין יח, לז) הביא ראיה דמותר לקיים מצוות במקומות המטונפים דבקידושין (לב: א) איתא יכול יעמוד לפניו בבה"ס ובית המרחץ ת"ל תקום והדרת קימה שיש בה הדור' ואם אין לעשות מצוה במקום מטונף אמאי אצטרך קרא תיפוק ליה שא"ל לקיים שם מצוה. ושוב פקפק קצת מחמת דברי הזוהר דאסר בה אלא דכ' דנר' דאיירי רק כשיש בידו לטהר. ויש לייסד עפ"ז דכשא"א בענין אחר מותר לקיים מצוה במקום שאינו נקי וק"ו כשזוהו המקום המתאים לקיום המצוה כגון הא דאיתא בשו"ע (רסא, א) דמצוה לרחוץ כל גופו בחמין ופשוט שמקיים המצוה במרחץ. ומצאתי בחשו"ק חמד (שבת כט: ט) שכ' דמותר להדליק נרות שבת בבה"ס משום שכן היא המצוה להדליק בכל החדרים שהולך שם בשבת, וכמבואר במ"ב (רסג, ב) וגם בית הכסא בכלל. וכן מבואר ביר' פסחים (ד, ד) מדליקין נר שבת אפילו בתי כנסיות ובתי מרחצות, וא"כ ה"ה בבה"ס. וכ' עוד דהגר"ח"ק הראה גירסא שבמקום בתי כנסיות כתבו בתי כסאות. ואם כן מאחר זוהי מצוה נר שבת להדליק גם בבה"ס, אין כאן גנאי למצוה ומותר וחייב להדליק בבה"ס עכ"ל. ולפ"ז פשיטא שמותר לזרוק החמץ לבה"ס וכמנהג ישראל דאין לנו אפשרות לשרוף אותו (ומפורר זוהר לרוח לא כ"כ מעשי מכמה סיבות) זוהי מצוה השבתה השתא, ואה"ו שלפ"ז בכל שנה אסור לעשות כן כיון שאפשר לקיימה בשריפה. וכן מצאתי בתשוה"ו בכמה מקומות (א, שם ב, רפ, ה, ט, וקכב).

ועוד נר' ע"פ דברי הבה"ל שאין 'עבודה' במצות השבתת חמץ דלא מבעיא לפמשי"כ המנ"ח (טא, א) לבאר את שית' רש"י רמב"ם והחינוך דהמצוה היא התוצאה שלא יהיה חמץ ואינו חובת גברא דפשוט שאין בזה איסור להשליך את החמץ לבה"ס, אלא דגם לשיטת התוס' דתשביחו היא חובה אקרקפתא דגברא שמחוייב להשביח כשיבוא זמן ביעור חמץ - ובדעת המ"ב (תלו, לב תמה, ח ו) יש לצדד לכאן ולכאן - מ"מ לא עדיפא משריפת ע"ז דאין בזה רק מצוה של השחתה וכילוי ואין בה 'עבודה' ואף שהיא מצוה חשובה הרי גם ציצית וקימה בפני ת"ח, הינן מצוות חשובות ואעפ"כ אפשר לקיימן במקומות המטונפים. ולדרך זו מותר לזרוק החמץ בבה"ס גם בשאר השנים.

ביעור חמץ בהשלכה לבית הכסא

הרב יעקב ישראל אטסי

בערב פסח שחל בשבת המנהג לבער החמץ אחר האכילה הוא ע"י שמשליכים אותו לאסלה, ע"פ מה שכתב המשנ"ב [תמד' ס"ק כא' זז"ל: "וכן מותר לטלטלו ולהשליכו לבית הכסא" וכ"כ המשנ"ב [תמה' ס"ק ה' זז"ל: "אכן אם משליכו לבית הכסא הרי הוא כמבוער מן העולם לגמרי כיון ששום אדם לא יוכל להנות ממנו, ואי"צ לפררו קודם שמשליכו",

וצ"ב שהרי כתב הבה"ל [תקפח' ס"א] שאסור לצאת יד"ח תקיעת שופר בבית הכסא זז"ל: "זכיון דקיי"ל דצריך כונה לצאת ידי המצוה שצונו ה' יתברך זה גופא חשיב כדברי תורה וכו' וגם י"ל בפשיטות דבשהה שמקיים מצוה בפועל הוא עבודה ואין לעשות עבודת ה' יתברך דרך בזיון דהוא בכלל ביזה מצוה", וא"כ קשה איך מותר לבער החמץ בבית הכסא בשלמא אם החסרון הוא בגלל שצריך לכוון לשם מצות 'תשביחו' יכול לכוון מחוץ לבית הכסא אבל אם החסרון הוא בגלל בזיון מצוה הרי עושה מצות 'תשביחו' בדרך בזיון,

ויש לתלות שאלה זו בחקירת המנח"ח [מצוה ט' אות א'] שאם מצות 'תשביחו' היא בשב ואל תעשה במה שאין לו חמץ ברשותו, א"כ אין כאן בזיון מצוה שהרי אינו מקיים מצוה בעצם המעשה אלא בתוצאה שאין לו חמץ ברשותו, אבל מצות 'תשביחו' היא בקום ועשה ע"י מעשה הביעור שוב קשה איך מותר לעשות המצוה בדרך בזיון,

ונראה לבאר שהמושג בזיון הוא לעשות מצוה לא במקום הראוי לה אבל אם זה המקום המתאים והראוי לה אין בזה בזיון, ולכן ביעור חמץ שצורת המצוה היא לכלות את החמץ מן העולם הרי זה מתאים לעשות מצוה זו אף בבית הכסא אף שישנם דרכים נוספות לבער החמץ וכמו שכתב הרמב"ם [פ"ב ה"ב חמץ ומצה] זז"ל: "ומה היא השבתה זו האמורה בתורה היא שיבטל החמץ בלבו ויחשוב אותו כעפר וישים בלבו שאין ברשותו כלל",

ולפי"ז יש לבאר מה שהקשו האחרונים ממה שכתב הרמ"א [יו"ד סי' יט'] שמותר לשחוט בבית המטבחים, הרי שמותר לקיים מצות שחיטה אף שהוא מקום מטונף ולפי הנ"ל יש ליישב שמכיוון שבית המטבחים הוא המקום לקיים מצות שחיטה אין בזה בזיון, וכן יש ליישב מה שמותר ללוש את הציצית בבית המרחץ, מפני שרצון התורה הוא שיהיה האדם לבוש בציצית כל הזמן ובכל מקום לכן אין בזה בזיון, וכן מתבאר מה שהתירו הפוסקים ליתן צדקה לעני בבית המרחץ מכיון שזו מצוה בין אדם לחברו להטיב עם העני והוא פגש אותו בבית המרחץ זה מתאים לקיים מצוה זו גם במקום זה,

וכל דברי הבה"ל נאמרו במצוה שאינה מתאימה למקום בזוי, שאין שום שייכות בין תקיעת שופר לבין בית הכסא וכן כתבו הפוסקים שאין להדליק נרות חנוכה בחלון בית הכסא אף אם זה החלון היחיד שפונה לרשות הרבים משום בזיון מצוה, אבל ביעור חמץ שצורת המצוה היא לבטל את החמץ ולבערו מן העולם בכל צורה שהיא אי"ז בזיון אף שמבערו בבית הכסא.

ג' סעודות בשבת ער"פ

הרב טוביה גולדשמידט

הרבה נתחבטו בפוסקים כיצד לנהוג בסעודה שלישית בערב פסח שחל בשבת, וכבר האריכו בזה. ע"י רמ"א (סי' תמד ס"א) שיקיים סעודה שלישית במיני פירות או בשר ודגים, ועיי"ש במג"א (ס"ק א) שבשחרית יפסיק סעודתו לשנים, ובס"ק ב כתב בשם השל"ה בשם הזוהר שרשב"י היה עוסק בתורה במקום סעודה שלישית עיי"ש, ועיי' משנ"ב (ס"ק ח), ועיי' רמ"א סי' רצא ס"ה.

ויש להקשות אמאי לא כתבו הפוסקים עצה פשוטה, לאכול שתי סעודות בליל שבת, דהיינו שיאכל סעודה אחת, ויברך ברכת המזון, ויעשה הפסקה גדולה, ואחר זמן יסעוד שוב בליל שבת, אבל ביום יאכל רק סעודה אחת קודם סוף זמן אכילת חמץ. וי"ל שבזמננו לא היה אור כ"כ ולא שייך כ"כ לאכול ב' סעודות בלילה, וכן במקומות שאין הרבה זמן בתקופה זו בשנה בליל שבת. אך יל"ע האם באמת זו עצה טובה ואם אפשר לעשות כן.

ושמעתי בזה מהגר"י דברמרדיקר שליט"א (רב דק"ק באיאן מודיעין עילית) ששאל שאלה זו להגאון רבי ישראל יעקב פישר זצ"ל (בשנת תשנ"ד), והשיב לו, דמאחר דכבוד היום עדיף מכבוד לילה (שו"ע סי' רעא ס"ג), א"כ י"ל דאין לעשות כן להרבות סעודות ביום מבלילה, ולכן אין זה עצה טובה לאכול ביום סעודה אחת ובליילה שתי סעודות.

ולפי"ז, מי שארע לו שכן סעד ב' סעודות בליל שבת, ובסעודה השניה (שסעד בליל שבת) שחך רצה, נראה שלא יחזור על ברהמ"ז, משום שאין מקיים בזה סעודה שניה של שבת כיון שסעודה שניה צריך לעשות ביום. ובסעודה ראשונה של היום אם שחך רצה צריך לחזור (הנ"ל שליט"א).

אכילת מצה בער"פ

הרב יהואל אומן

הנה בפוסקים נדרשו למקומות גדולים אשר אין באפשרותם להכניס חמץ בסעודות, שלא יהיה באפשר לבדוקו אח"כ, האם מותר להם לאכול מצות בשבת ער"פ, הוא אי' בירוש', "האוכל מצה בערב הפסח כבא על ארוסתו בבית חמוי".

א] דהנה מצאנו ב' טעמים בראשונים לאיסור זה, והנפ"מ מאימתי חל האיסור, שבר"ן הביא מדברי בעה"מ דהאיסור רק משש שעות ולמעלה, ופ' הר"ן דס"ל דדוקא בשעת איסור חמץ חל איסור דמצה. והב"ח הוסיף לבאר: "...דכיון דנאסר בחמץ ועדיין זמן מצה לא הגיע ה"ל כארוסה. דנאסרה לכל ועדיין זמן נישואי בעלה לא הגיע". [ומצינו עוד בראשו' שכ' דהדימוי לארוסה הוא משום ז' ברכות, וכך במצה יש ז' ברכות. ועי' בלבוש מה שביאר]. אמנם הרמ"ם כתב הטעם "כדי שיהיה היכר לאכילתה בערב", ומסתימתו דייק המ"מ שדעתו דאיסור כל היום, שמצד היכר אין חילוק בזמן. ועי' בתרוה"ד [סי' קכ"ו] שכתב לגבי אכילת מצה לקטן, דאם הגיע לגיל שיוכל להבין מה שמספרים לו מנסים ונפלאות ביצי"מ נראה דאין להאכילו מצה. "שאם ימלא הבן כרסו מן המצות האיך שייך לומר בעבור זה, דאין המצה חידוש לקטן", ומשמע דנקט ג"כ הטעם שיהיה היכר וחדוש.

ומצאנו טעם דומה לזה, שכתבו הבה"ג [פ' כל שעה] והראב"ן [סי' שד"מ] **"שתהא חביבה עליו"**, וכדאמרו כן לגבי מורו דאין לאכול בער"פ כדי שיאכלנו לתאבון. ואין זה דומה לדין של שאר אכילה בער"פ שאין להרבות בה, ששם הוא בשביל התיאבון בעצם האכילה שלא יהיה שבע וקץ מלאכול, אבל כאן מיירי מצד חביבות המצוה, שאם עושה את המעשה מצוה לפני זמנו, שוב אינו עושה אותו בחביבות, ואף אם הוא רעב מאוד חסר בכונה למצוה.

ונראה לפי דבריהם הדימוי לארוסה, על דרך שאמרו בגמ' "...כדי שתהא חביבה על בעלה **כיום כניסתה לחופה**", וה"ה במצה צריכה שתהיה חביבה, ואם אוכלה בער"פ בטל לו ענין החביבות של ליל הסדר.

ב] ועוד נפ"מ שתלויה לכאן בטעמים האלו, איזה מין מצה נאסר, דהנה במשנה [צט:]: "ערבי פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך", והקשו בתוס' מה אוכל בער"פ, אי מצה - אפילו קודם המנחה נמי אסור, ואי במיני תרגימא - הא אמר' דמטבל במיני תרגימא, ות' התוס' [וכ"ה ברא"ש] דאירי במצה עשירה, "דלא אסר בירושלמי אלא במצה הראויה לצאת בה חובתו ואוכלה קודם זמנה", והביאו דכן היה נוהג ר"ת כשחל בשבת, שאכל מצה עשירה.

והנה במהרש"א הקשה, למאי הוצרכו התוס' לומר משום מצה עשירה, דלכאן' טעם זה מהני גם בשאר מצה שאינו יוצא בה יד"ח כגון בצקות של גויים, וכתב דאפשר לחלק, דמצה עשירה לאו טעם מצת מצוה היא ושרי, משא"כ בצקות ש"ג טעם מצה היא. אמנם בתוס' רי"ד ומאירי כתבו, שאכן אפשר לקיים במצה שנעשית שלא לשמה, וכ"כ רבנו מנוח. ולכאן' חילוק זה תלוי בטעמים הנ"ל, דלהרמב"ם שנקט כדי שיהיה היכר לאכילתה בערב, לפ"ו תלוי בהיכר וטעם מצה, ולכן דוקא מצה עשירה שאין בה טעם מצה מהני, אבל אם יש בה טעם מצה אלא שעשוי שלא לשמה, זה לא יועיל.

אמנם לפי הנת' בראשו' הטעם משום דעוד לא הותר במצה של מצוה, אי"כ תלוי במצה שלא לשמה, וכמו שביאר הרשב"א [סי' תב'] "...שהרי אינה ראויה להנשא אליו הלילה, שזוהו להיות יוצא בה", (ואפשר דגם טעם הראב"ן משום החביבות שייך, וכמו שדייקנו שאין זה חביבות של עצם האכילה שלא יהיה שבע וכדו', אלא חביבות המצוה שלא יקיימנה מקודם).

ג] והנה המחבר [בס' תע"א ס"ב] כתב: "קודם שעה עשירית מותר לאכול מצה עשירה", ומשמע דשאר מצות אסור, אף אם לא יוצאים יד"ח בלילה, והיינו כטעמא דהרמב"ם דבע"ל טעם מצה. אבל הרמ"א כתב: "אבל מצה שיוצאין בה בלילה, אסורים לאכול כל יום יד", ומשמע דתלוי אם יוצאין בה יד"ח או לא, וכטעמא דהריב"ש. **וביותר** משמע כן במג"א, שכתב [בסק"ו]: "דמצה כפולה ונפוחה אין לאכול בער"פ כל היום, **דשמה מצה היא**", ומוכח דאם אינה מצה אף דאיכא טעם מצה לא חיישי, כיון שאינה ראויה לו. אמנם דלפ"ו יתעורר סתירה ברמ"א, שלגבי זמן האיסור נקט כהרמב"ם דכל היום אסור, ואילו לגבי מין המצה נקט דתלוי אם יוצא יד"ח, ולא כהרמב"ם.

ושו"ר במנח" [ח"ח ל"ז] שהאר"י הוכיח דגם אלו שתלו במצה שיוצאין בה יד"ח, לא באו אלא לאפקי מצה עשירה, ולא שאר מצה שנעשית שלא לשמה. דגם הריב"ש התייחס לדברי השואל ששאל על מצה עשירה, וכן בדברי התוס' והרא"ש לא נתפרש אלא מצה עשירה. והוכיח כן גם ממש"כ הרמ"א דאנו שאיננו אוכלין מצה עשירה נוהגין לקיימה בבשר ודגים, ולמה לא התיר במצה שלא לשמה. וכן המג"א שם כ' בשם הזוהר שרשב"י ה' עוסק בתורה במקום סעודה ג', וכ"כ בביאור הגר"א שם דמשמע בזוהר דאין לדבר תקנה כלל, ואם היה מותר לאכול מצה שנאפית של"ש הרי יש תקנה לדבר.

ד] ולמעשה לגבי מקומות הגדולים הנ"ל, עי' באג"מ [קנ"ה] שכתב שיקיימו הסעודה במצה עשירה, ויאכלו ממנו סעודת הלילה וסעודת הבוקר שמחלקין לב' עד סוף זמן אכילת חמץ, אבל לא לאחמ"כ. אמנם לאכול מצה מפוררת ומבושלת הביא המג"א ממנהר"ל דלא ראה נוהגין כן, ובשעה"צ דייק בגר"א שהרמב"ם ג"כ אסר בזה, (ובהג' חכמת שלמה סי' תע"א כ' די' לחוש דאם יש בה כזית אפשר שיוצאים בה י"ח בליל הסדר, ואם אין בה כזית, הרי אין יכול לברך עליה המוציא.) **ומ"מ** אלו שנוהגין משום הדחק במצה עשירה, לכאן' יש להקפיד שלא יהיה בה טעם מצה כלל, כדי לצאת טעם הרמב"ם דתליא בהא.

טעימת תבשיל דגן סמוך למנחה

הרב יעקב פישר

סי' תמ"ד ס"א בש"ע: סעודה שלישית וכו' אחר מנחה ואז אינו יכול לעשותה אלא במצה עשירה וצריך לעשותה קודם שעה עשירית, ובמ"ב (סק"ח): וה"ה דיכול לקיים בתבשיל כגון קניידל"ך כו' זה אינו מותר רק קודם שעה עשירית. **נ"ב. כי משעה עשירית אף כזית אסור לאכול מתבשיל העשוי ממיני דגן.** (אך פחות מכזית לא נראה איסור אף אז אלא שזה לא יועיל לקיום מצות סעודה שלישית).

מה שכתבנו דאף כזית דגן אסור לאכול כן מתבאר בס' תע"א ס"א שכתב בש"ע גבי שעה עשירית ולמעלה אבל אוכל מעט פירות או ירקות ומשמע דוקא הני ולא מיני דגן [וכן דייק וכ"פ הפר"ח], וכן סתם להלכה במ"ב שם מעט וכו' אבל ממיני דגן אסור דסעיד וילף לה ממ"ש רש"י ורשב"ם (בדף קז): ועוד ראשונים דמיני תרגימא דשרי הם פירות (או בשר) ולא הזכירו מיני דגן כהרא"ש דדכוותיה סתם הח"י, עי"ש בשעה"צ. [וכ"מ קצת אף כאן בס' תמ"ד לפ"ד הא"ר בס' רצ"א ס"א (סק"ג) שבמ"ב (סק"ב) דסגי לסעודת מצה בכזית פת ע"ש ואילו הכא לא שמעינן מי שיכתוב שיוכל לעשות סעודה ג' שעות עשירה בכזית. אע"פ שיש לדחות דלפי מנהג כל בני אשכנז אין אוכלים מצה עשירה וכמ"ש הרמ"א כאן].

אך צ"ע דא"כ מאי פריך בגמ' (צט:): מאי איראי ערבי פסחים אפילו ע"ש וי"ט נמי וכו' ומסיק דלר' יהודה אה"נ ליכא שום חידוש, הא קמן דבער"פ חמיר דאסור אף כזית פת המותר ואילו בעלמא שרי עד כביצה כמ"ש הפוסקים ז"ל כדק"ל בש"ע בס' רמ"ט ס"ב דלאכול ולשתות בלי קביעות סעודה מותר מן הדין אבל מצוה להמנע מתשע שעות ע"ש (וה"ה בעי"ט כמ"ש במ"ב סק"ח בשם הפמ"ג) ועד"ז קי"ל בטוש"ע בס"ל דלאכול פת כביצה מותר קודם תפלת מנחה (וה"ה בתבשיל העשוי מחמשת מיני דגן כ"כ הדה"ח (שבמ"ב) וילף מיס' תרל"ט דלק"ן]. וה"נ בס' תל"ב ס"ב לא יאכל וכו' ופי' במ"ב דטעימה עד כביצה ולא יותר מותרת כמ"ש בס' רל"ב, וגם בס' תרל"ט קי"ל בש"ע בס"ב דכביצה פת הוי' אכילת עראי ומותרת חוץ לסוכה [וגבי תבשיל העשוי מדגן בש"ע אסר אם קובע סעודה עליו והמג"א ביותר מכביצה כבפת]. ויש ליישב דהא אין אכילה בפחות מכזית (כברכות מט: ויומא פא.) ולהכי לא משני בגמ' דמתניתין דלא יאכל בער"פ וכו' אשמעינן איסור בפחות מכזית. ורק רוב הראשונים ז"ל דפי' דמיני תרגימא דשרו כדאי' בדף קז: היינו פירות וכיו"ב (ומינה דייקנן החומרא לאסור מיני דגן כל שהוא וכמ"ש בשעה"צ כנ"ל) ובאמת כבר עמדו בזה התוס' שם ע"ד רשב"ם דבתוספתא דברכות אשכחן דבמיני תרגימא נכלל תבשיל מה' המינים ועי"ש והפר"ח (בס' תע"א ס"א דה"ה ומ"ש אבל) הוסיף דמ"מ כ"מ (קצת) מעובדי דבגמ' שם בסמוך שאכלו ירקי או בשר הא דגן לא.

והטעם לחלק בין הדינים, כי בסוכה תלי באכילת עראי שאדם אוכלה גם חוץ מביתו, ולפני המצוה דהטעם הוא שמא ימשך ויבטלנה ג"כ תלי בקביעות סעודה או לא, משא"כ בער"פ דהטעם הוא כדי שלא יהיה שבע בלילה חמיר טפי ולא פלוג באיסור וכבר אמרו בגמ' דמשום מצה חמיר ד"ו משאר ע"ש וי"ט (ופי' הפמ"ג משום דעכ"פ מפורשת האכילה בקרא, ואתח"י כעת).

אך בפחות מכזית שאין שם אכילה עלה וכנ"ל לא נראה לאסור. והפמ"ג (בס' תע"א מש"ז סק"א) כתב פת דאסור משמע אף פחות מכזית, וגם בשו"ת יהודה יעלה למהרי"א (ח"א סי' ק"ו) חילק דפחות מכזית מיקרי טעימה ומותר סמוך למנחה אבל גולה המנחה ולמעלה בער"פ גם טעימה אסורה, ודבריהם ז"ל חידוש וחומרא גדולה הם, ואם משום שיש לדקדק כן ממ"ש בש"ע אוכל מעט פירות הא פת אסור בנקל י"ל דאין פחות מכזית בכלל. [גם מ"ש מהרי"א לחלק כנ"ל צ"ע דהא אמר' בגמ' להדיא דלא מתוקמא מתני' כר' יהודה כי לא שאני ליה בין מנחה לסמוך לה וחד דינא הוא]. [בענין ההיתר במצה מבושלת בער"פ עי' בשעה"צ דדעת הגר"א נוטה לפיה"מ בפ"י לאיסור].

טלטול מצה בער"פ שחל בשבת

דעת הפמ"ג (בס' ש"ח א"א סק"י ורס"י תמ"ד בא"א) כתב שמצות מצוה אסור לטלטל בשבת ער"פ כיון דאסורה באכילה [וכדין טבל ועי' בש"ע הגר"ז בס' ש"ח ס"ח] ולא יתננה לעופות עי"ש. וכבר הביא בכה"ח (סי' ש"ח סק"מ"ב) דסתם מצה חזיא ליתנה לאכול לקטן שא"י ביצי"מ כמ"ש בס' תע"א ס"ב בהגה, ע"ש, וצ"ע על האיסור דמה"ט כבר איכא **שם אוכל** על המצה אף המיוחדת למצות ול"ה מוקצה.

[ועפ"ז עוד דאף כשאין קטנים באותו מקום ששובת לא תהי מוקצה ע"פ מ"ש הסמ"ג וסמ"ק והגמ"י שבב"י בסס"י תנ"ז דאף כשאין שם כהן וכו' וכדפי' במאמר בס' תקט"ו (סק"א) שהובא פצרה בשעה"צ שם (סק"ס) עי"ש. (ודלא כהוראה שהובאת בס' שלמי יהודה פ"ח סס"ק ע"ח, ע"ש (ובס' אשר"ה ש"ח ויה"כ). מורי דמלפנים בעה"מ ס' נחל זרד ש']. ע"ע בא"א מבוטששטש (בס' ש"ח על המ"א סק"נח) שותיר, וי"ל. ואם אינו חס על אותן מצות מליתן לקטן לכ"ע לא הוי' מוקצה (כה"ח שם).

ועפ"ז שפיר דמי **לצרף מצה ללחם א'** עבור לחם משנה (כדנז' בשלמ"י שם בסע"כ).

סעודה שלישית בערב פסח

הרב איתמר אביב

כתב הרמ"א (סי' תמד ס"א) 'קיים סעודה שלישית במיני פירות או בשר ודגים כדלעיל סימן רצ"א סעיף ו' בהגה' וכבר עמדו האחרונים על דבריו שהקדים פירות לבשר ודגים, ובסי' רצ"א מבואר דבשר ודגים עדיפי מפירות, כלשון השו"ע שם 'צריך לעשותה בפת. וי"א שיכול לעשותה בכל מאכל העשוי מאחד מחמשת מיני דגן. וי"א שיכול לעשותה בדברים שמלפתים בהם הפת כבשר ודגים, אבל לא בפירות. וי"א דאפילו יכול לעשותה'. והרי הסדר העדיפויות הוא: פת, ה' מיני דגן, בשר ודגים, ופירות.

ואכן הרמ"א (סי' תמד סק"ב) כתב דמש"כ הרמ"א הוא לאו דוקא ור"ל ע"פ הסדר שנתבאר לעיל בהל' סעודה שלישית, וז"ל: 'או בבשר ודגים. פי' אם יש לו בשר ודגים הוא עדיף ממיני פירות כמ"ש סי' רצ"א. ולפ"ז גם בשר ודגים לאו דוקא, דה"ה דה' מיני דגן עדיפי בדאפשר. ואכן כן תפס המ"ב (שם סק"ח) ז"ל: 'וע"ש דיותר טוב בבשר ודגים מבפירות. וה"ה דיכול לקיים בתבשיל (כגון קניידלך)', וכ"כ בסי' רצ"א (ס"ק כה) 'ע"כ קיים אותה במיני טיגון שעושין ממצה כתושה או בבשר ודגים או פירות'.

ומינה דה"ה לפת בדאפשר דעדיפי מכולהו, ואכן גם זה הובא במ"א בהמשך דבריו שם: 'וכתב מהרי"ל והיה ראוי לעשות במצה מבושלת, אך לא ראיתי נוהגין כן עכ"ל' (והו"ד בשעה"צ שם סק"א). והוא מבואר, דכיון דהרמ"א לאו דוקא קאמר וסמך עמ"ש בסי' רצ"א, א"כ פת עדיפה באופן המותר, אלא שלא ראה נוהגין כן.

אמנם כמה אחרונים נקטו שדברי הרמ"א בדוקא, ופירות עדיפי מבשר ודגים, וכ"כ החק יעקב (שם): 'אע"ג דלעיל סימן רצ"א מבואר דיותר טוב לעשות בבשר ודגים מפירות, וכאן כתב הרב פירות תחילה. נראה לי דמשום מצה לתיאבון יותר טוב לקיים במיני פירות, שאינו משביע כולי האי. ועוד, כיון שדרך בבשר ודגים ללפת בו את הפת, חיישין דלמא אתי למטעי לאכול בו מצה'. וא"כ לכתחילה פירות עדיפי ומ"מ יוכל לקיים גם בבשר ודגים, אך לא בה' מיני דגן ולא בפת, משום מצה לתיאבון. שהרמ"א כתב דבריו בדקדוק להקדים פירות לבשר ודגים, ותו לא. וכ"כ בערוך השולחן (שם ס"ה) שדברי הרמ"א בדוקא משום מצה לתיאבון, וסיים: 'ואולי מפני זה לא הזכיר גם מצה מבושלת מפני שהיא משביע הרבה כידוע בחוש'.

ולהשלמת הענין יש להביא מש"כ עוד הרמ"א שם: 'ובשל"ה כ' בשם הזהר שרשב"י הי' עוסק בתורה במקום סעודה שלישית'. והעיר בזה בערוה"ש שם: 'ויש להבין אטו רשב"י לא היה יכול לקיים סעודה שלישית באיזה מהדברים שנתבאר, אכן כבר כתב הגר"א (בביאורו לשו"ע שם) דאיתא בזוהר פ' אמור (צה). דסעודה שלישית נדחית מכל וכל בשנה זו דע"פ חל בשבת, וכן ביאר בערוה"ש שם מדנפשיה: 'שהרי בשבת זו בע"כ לא נצטוינו כלל על ג' סעודות כיון שאי אפשר, מידי דהוה ליוה"כ שחל בשבת וה"ה שבת ערב פסח לענין סעודה שלישית'. וז"ל הזה"ק בענין זה: 'ד"י"ד דחל להיות בשבת אתדחייא סעודתא דמלכא מקמי סעודתא דפסחא, שאני פסח דסעודתא דשבת אתדחייא בכמה גוונים, חד בגין מצות ומרורים דבעי בר נש דישתכח תאיבא, וחד בגין פסח והא נהמא לא אשתכח משש שעות ולמעלה דסדורא דפתורא בלא נהמא לאו הוא סדורא'. והרי דנקיט דסעודת שבת נדחית מב' טעמים, א' משום מצה לתיאבון, והב' משום שא"א בפת, וסעודה בלא פת אינה סעודה.

ושמא תאמר, דמדלא ראה רשב"י לקיים הסעודה בפירות או בשר ודגים עכ"פ, תקשי להשיטות הנ"ל בסי' רצ"א שאפשר לעשות הסעודה גם בפירות וכו', אין זו קושיא, ד"ל דפירות ובשר ודגים הוא דין תשלומין לפת, אבל היכא דאין חובת סעודה כלל משום שא"א בפת, אין גם דין תשלומין. וכעין זה כתב גם הערוה"ש שם: 'וכיון דסעודה גמורה אי אפשר, ממילא דאין שייך למלאותה בפירות או בבשר ודגים שאין צורך כלל בזה'.

« המשך מעמ' 1:

המצה האסורה באכילה בער"פ

ואסור אכלה בע"פ, עכ"ל. וביאר בשעה"צ (טז), ודוקא שיש בה תואר לחם עדין, עכ"ל. היינו שהפירורים קצת עבים, ואינם כמו קמח, ובהכ"ג אכתי אית ליה תואר לחם, ולהכי אסירי. מאכן, שמיני מאפה העשויים מקמח מצה, שאין להם תואר לחם, ואין יוצאים בהם ידי חובת אכילת מצה, ואין להם טעם מצה, צריכים להיות מותרים באכילה בע"פ לכו"ע.

והנה, בשו"ת שבט הלוי (ח"ח קיז) נשאל אם מותר לאכול עוגות הנאפות עם קמח מצה בע"פ, האם דומה לקניידלך המבואר במ"ב (תעא סק"כ) שמותר. ומשום שאיסור אכילת מצה ע"פ שיש בו תואר לחם, ושמא בעוגות ובסקוויטים אין בהם תואר לחם, או דילמא היות שאם קובעים בהם סעודה חייב לברך בהמ"ז שפיר נחשב לתואר לחם. תשובה. היות דאם קובעים סעודה מברכים ברכת המזון יראה להחמיר, דלא דמי לקניידלך שנקראים מעשה תבשיל. עכ"ל.

ולענ"ד ד"ק צ"ב, מדוע כששייך ע"ז ברהמ"ז ע"י קביעות סעודה, בהכי חשיב שיש לו תואר לחם, הרי תואר לחם זהו דבר מציאותי, ואילו קביעות שמחייבת ברהמ"ז, זהו דין, ומדוע הדין יתן לזה חשיבות של תואר לחם. ועוד, מדוע זה עדיף ממצה עשירה שלכו"ע שרי (אלא שכ' הרמ"א תסב"ד, שאין אנו נוהגין לאכול, והיינו מחשש חימוץ, ולא מדין מצה בע"פ), הא מ"מ אין יוצאים בו י"ח מצה וגם אין לו טעם מצה, וכדלעיל, וצ"ע.

ובספר אשרי האיש (או"ח ג פנ"ו ח) מובא מהגר"ש אלישיב צ"ל, וז"ל, שניצל המצופה בקמח מצה ובביצה, ומטוגן בשמן, אם השמן מועט ולא נועד אלא כדי שלא ישרף, אסור לאוכלו בער"פ. עכ"ל. וגם ד"ק לענ"ד צ"ב, הרי בכה"ג הציפוי טפל ובטל לבשר, ואין לו חשיבות עצמית, ורוה"פ ס"ל שברכתו שהכל. ועוד, דכיון שהקמח מעורב עם ביצה, ה"ז מצה עשירה דשרי. ועוד, דבוודאי אין לו טעם מצה, ולא שייך לצאת בו י"ח מצה, ומדוע יאסר באכילה בע"פ. ואולי ד"ק מיירי דווקא כשיש לו ציפוי עבה, שאז יש לו טעם בפ"ע, ומ"מ צ"ע.

« המשך מעמ' 1:

קושיא

איסורא דאורייתא, יעויין ברקוח בסי' רפ דכתב דהוי איסורא דאורייתא דכתב "בערב תאכלו מצות", בערב ולא ביום, וכ"מ בספר הפרדס המיוחס לרש"י הל' פסח סי' כו, ובהל' הרי"ף גיאות עמ' צז, וע"ע בפר"ח בסי' תעא סק"ב.

ומרגינתא טבא אשכחן דהפמ"ג גופיה עמד בהאי ענינא לענין חמץ בשבת הסמוכה לאחרון של פסח, דכתב בריש חלק או"ח בסדר הנהגות הנשאל עם השואל סדר ראשון אות כא, והילך לשונו, יחקור עוד בשביעי של פסח בין השמשות, שנתחמץ בעוד יום בשביעי תבשיל, ויום אחרון של פסח לבני הגולה בשבת קודש ולבני ארץ ישראל רשאים לאכול חמץ ביום שבת קודש, אי הוה מוקצה הואיל ואיתקצאי בין השמשות או לאו. הנה מותר הוא להם דמוקצה לשעבר לא אמרינן (תוס' ביצה ד ע"א ד"ה נימא), גם הוה עדיף מגמור בידי אדם דשרי (שם כז ע"א וברש"י ד"ה אלא מידי), דביום ח' ממילא מותר ולא מקצי דעתיה מיניה כי אם דבר דספק הוא או בידי שמים כגורגרת וצמוקין. ואפילו יצויר שבז"ל"ן אסור מן התורה פחות מכזית נתערב באינו מינו פחות מששים, וביום טוב אין לשרוף, ובשבת תו חוזר להיתרו ליש אומרים כן הואיל ולא עבר בל יראה, עיין מג"א סי' תמ"ז אות מ"ב ומה", ובדבר תורה אפשר אמרינן מוקצה לשעבר וכו'.

ובעיקר האי ענינא, שמעתי חידוש מפלא מפי מרן הגריש"א צוקללה"ה, דכל מאי דאליבא דהילכתא נקטינן כדברי הפמ"ג דהמצות הוה מוקצה בערב פסח שחל בשבת, הני מילי בשבת בשחרית, אבל בליל שבת אינם מוקצה, כיון דמעיקרא דדינא ליכא איסורא לאכול מצות בליל י"ד, ואפ"ל לנוהגים דכבר שלושים יום קודם הפסח אינם אוכלים מצות, מ"מ הא מצו להישאל על מנהגם, וגם דאיכא למימר דבמקום מצוה כלחם משנה לא נהגו הכי כלל.

ולפ"ז נראה ליישב מאי דהקשו סתירה בדעת מרן הגריש"א, דבקונטרס קיצור הלכות להגר"י ישראלזון (מוקצה מהדו"ק סכ"ט ומהדו"ת סנ"ד) הובא משמיה דנקטינן להילכתא דהמצות מוקצה, ומאידך בספר באר ישראל להגרא"צ ישראלזון (עמ' ריג) הובא משמיה דנקטינן דהמצות אינם מוקצה. ולהמבואר שמא י"ל דהא באורתא והא בצפרא, ושבחין אסדר צפרא ורמשא, והחוט המשולש לא במהרה ינתק.

הגליון הבא - גליון פסח

בענייני

**ליל הסדר
בהלכה ובאגדה**

יצא לאור בס"ד ביום חמישי י"ב ניסן

ד"ת [עד 700 מילים] יתקבל בצירוף שם מלא
רק בדוא"ל: a740700@gmail.com

עד יום שלישי בצהריים

לתשומת לב, מאמרים ארוכים יתר על המידה יקוצרו או יושמטו

לתרומות בכרטיס אשראי

במכשירי "נדרים פלוס" - עומקא דפרשה

או ב"נדרים פון"

טל': 03-76-30-585 שלוחה 74 [ע"ד]